

SBORNÍK PRÁVNICKÉ FAKULTY UNIVERSITY
KOMENSKÉHO V BRATISLAVĚ.

Řídí prof. dr. OTAKAR SOMMER.

ČÍSLO 9.

NĚKOLIK ÚVAH
O PROGRAMU A CÍLECH
SLOVANSKÝCH
PRÁVNÍCH DĚJIN

*Současně kritika díla prof. Dr. Theodora Saturníka: „O právu soukromém
u Slovanů v dobách starších.“*

NAPSAL

Dr. RUDOLF RAUSCHER,

Ř. UNIV. PROFESOR, ŘEDITEL ÚSTAVU SLOVANSKÝCH PRÁV V BRATISLAVĚ.

V BRATISLAVĚ 1934

NÁKLADEM PRÁVNICKÉ FAKULTY UNIVERSITY KOMENSKÉHO
V BRATISLAVĚ.

V KOMISI FRANT. ŘIVNÁČE V PRAZE.

Cena Kč 15.—.

SBORNÍK PRÁVNICKÉ FAKULTY UNIVERSITY
KOMENSKÉHO V BRATISLAVĚ.

Řídí prof. dr. OTAKAR SOMMER.

ČÍSLO 9.

NĚKOLIK ÚVAH
O PROGRAMU A CÍLECH
SLOVANSKÝCH
PRÁVNÍCH DĚJIN

*Současně kritika díla prof. Dr. Theodora Saturníka: „O právu soukromém
u Slovanů v dobách starších.“*

NAPSAL

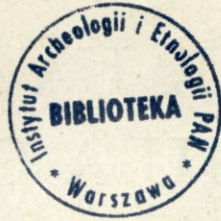
Dr. RUDOLF RAUSCHER,

Ř. UNIV. PROFESOR, ŘEDITEL ÚSTAVU SLOVANSKÝCH PRÁV V BRATISLAVĚ.

V BRATISLAVĚ 1934

NÁKLADEM PRÁVNICKÉ FAKULTY UNIVERSITY KOMENSKÉHO
V BRATISLAVĚ.

V KOMISI FRANT. ŘIVNÁČE V PRAZE.

B.5619

ČÁST I.

Programatické práce o úkolu a cílech slovanských právních dějin od r. 1900 a nová díla systematická z těchto dějin.

Balzerův
program.

Není sporu o tom, že práce Balzerova o srovnávacích dějinách slovanských práv, vyšlá r. 1900,¹ značí ve vědě slovanských právních dějin mezník. Balzer s neobyčejnou otevřeností a jasností kriticky zhodnotil vědecké práce podniknuté do té doby v právních dějinách jednotlivých práv slovanských i na poli dějin slovanského práva. Balzer svou prací chtěl dosáhnouti usměrnění vědeckého zkoumání právních dějin slovanských a to se mu skutečně také podařilo. Stál na stanovisku, že existovalo kdysi jednotné společné právo slovanské, ovšem primitivní, právě tak jako existoval jednotný národ slovanský a jednotný slovanský jazyk. Z této doby nemáme právních pramenů a můžeme jen srovnávací metodou a metodou zpětného usuzování dojíti k cíli, t. j. k prozkoumání původního práva slovanského. Balzer stanovil tedy cílem nauky slovanských právních dějin odkrytí prvotního práva praslovanského, a to metodou srovnávací a analytickou. Pochybuje ovšem, že by se podařilo dosáhnouti někdy tohoto cíle plně a proto dává přednost srovnávacím dějinám slovanských práv proti dějinám slovanského práva. I tyto srovnávací dějiny slovanských práv mají ovšem snažiti se o dosažení tohoto cíle. Balzer radí zde k opatrnosti a ke kritičnosti a ukazuje především na díle Maciejowského², kam zavedla ho neujasněnost cíle a nesprávná metoda studia slovanských právních dějin. Vytýká Maciejowskému³, že použil nesprávně srovnávací metody, neboť na základě pozdějších národních památek jednotlivých národů slovanských líčí nám ve společném obraze instituty slovanského práva, což ovšem naprosto nemůže vystihnouti individuální právní vývoj slovanských národů, který se liší od původních slovanských, skutečně společných právních institutů.⁴

¹) Oswald *Balzer*, *Historia porównawcza praw słowiańskich. Główne kierunki rozwoju nauki i jej istotne zadania*. Lwów 1900.

²) *Historia prawodawstw słowiańskich*, 2. vyd., I—VI, Warszawa 1856—1858.

³) *Balzer*, l. c. str. 18—19.

⁴) *Balzer*, l. c. 18, ...na podstawie późniejszych, narodowych pomników prawa każdego z odłamów Słowiańszczyzny, przedstawia w spólnym obrazie urządzenia słowiańskie, niezdolny do wydzielenia żywiołów indywidualnych od prastarych urządzeń, naprawdę wspólnych.

Vytýká Maciejowskiemu, že neohraničil své badání do institutů právních z nejstarší doby, kdy je ještě možno hledati společné prvky slovanské kultury, nýbrž že vzájemně směšuje právní zařízení slovanských národů z doby velmi pozdní. V této době jde o individuální právní vývoj jednotlivých slovanských národů a nemá tedy jejich směšování žádného rozumného důvodu.¹ To byla ovšem výtky, Balzerem již opakovaná podle jiných autorů, vědců slovanských právních dějin, odmítajících dílo Maciejowského.

Kadlecův
program.

Balzer postavil se proti romantismu, který byl dříve hybnou silou ve zkoumání slovanské kultury vůbec a proti neujasněnosti cíle slovanských právních dějin a proti nekritičnosti některých autorů. Z jeho kritičnosti vzešla pak obava, že praslovanské právo nebude v dohledné době nalezeno a jeho systém uskutečněn. Bylo zřejmo, že tak významná programatická studie Balzerova vyvolá odezvu u badatelů, zabývajících se právními dějinami slovanskými. U nás byl to především Kadlec, který už dříve formuloval program slovanských právních dějin.² Jeho program lišil se od Balzerova a Kadlec přirozeně odpovídal na některé výtky, které vlastně byly jemu adresovány. Kadlec měl za to, že srovnávacím studiem jednotlivých slovanských práv i nejstarší doby právního života slovanského lze konstruovati pouze pro nejstarší dobu jistou kostru společného práva, pro dobu pozdější chtěl se spokojiti pouze postrojeným ideálním právem slovanským, jež spočívati mohlo jen v základních zásadách, které by byly všem právům slovanským společné. Doporučuje studium práv cizích, zvl. práva římského, byzantského a germánského, aby mohl právní historik slovanský naléztí původní prvky slovanské. Doporučuje opatrnost i v těch případech,

¹) *Balzer*, l. c. 18—19 ... mięsza ze sobą urzadzania praw narodowych nawet z bardzo póznych okresów rozwoju každego z nich, gdzie pierwiastek indywidualny stanowczą już uzyskał przewagę, zaczem też łączne ich zestawienie nie miało już bezwarunkowo żadnej rozumnej podstawy.

²) Je to zvl. v článkách O úkolu právního dějepisu slovanského, *Osvěta* 1896; Několik kapitol z oboru slovanského práva, *Osvěta* 1894 (též zvl. otisk). V *Osvětě*, roč. 1896, str. 577—578, vytýká Kadlec úkol právních dějin slovanských takto: Snahou naší bude vyzkoumati, zdali slovanští naši předkové, a to Slované východní i západní, vyvinuli svou samostatnou právní kulturu, zdali existuje jisté obecně slovanské právo, které by se lišilo nejen od práva římského, nýbrž i od práva germánského. Míníme tu arci jen základní právní zásady, které by všem Slovanům byly společné. Neboť faktického obecně slovanského práva nikdy nebylo a nemohlo býti již z té příčiny, že Slované společně v jeden stát nikdy nebyli sloučeni. Právnímu dějepisci slovanskému běží tedy o to, aby vyzkoumal, zdali práva všech slovanských národů, pokud máme nějaké právní památky, prýšti ze společných základních zásad, které by se byly někdy ve společných slovanských sídlech vyvinuly, či zdali právo každého jednotlivého slovanského národa jest tak samostatné a od ostatních slovanských práv odrůzněné, že principů jeho nelze redukovati na jisté, všem Slovanům společné právní základy.

kde nalezneme shody mezi slovanskými právy, neboť mohly vzniknouti vzájemným působením slovanských práv. Při srovnávací metodě Kadlec přijal metodu popisnou. Tuto metodu popisnou zdůrazňoval při srovnávání práv jednotlivých slovanských národů, avšak vyzdvihoval také opatrnost, s níž si musí právní historik při ní počínati.¹

Kadlec reagoval na program Balzerův ve zvláštním pojednání, které nazval charakteristicky „Základní otázky slovanských právních dějin“.² Kadlec přiklonil se úplně k programu Zigelovu, který vyslovil Zigel ve stati *Славянское право и его история в Энциклопедическом словнику (Энциклопедический словарь)*. To je důležité konstatovati, protože Kadlec až do své smrti nepodal samostatného programatického pojednání o cíli a úkolu slovanských právních dějin. Kadlec nesouhlasil s Balzerem jednak v metodě, které badatelé slovanských právních dějin mají užívat, jednak ovšem také v cíli, k němuž mají slovanské právní dějiny směřovati. Pokud jde o metodu, Kadlec setrval na zdůraznění metody popisné a proti Balzerovi ukazoval, že metoda analytická nevede vždy k cíli. Kadlec zdůrazňoval, že musí býti organisována přípravná práce v slovanských dějinách právních, která spočívá především na prostudování právních dějin jednotlivých slovanských národů. To však nemá býti překážkou, aby slovanský právní historik metodou popisnou nepracoval monograficky. Za cíl vědy slovanské právní historie prohlásil nejen její existenci samu pro sebe, nýbrž také že má býti prostředkem k dokonalejšímu poznání práva jednotlivých slovanských národů. Kadlec ovšem připojil, že slovanské právní dějiny souhlasně s Ziglem mají ještě úkol, aby jejich pomocí objasnilo se i právo jiných arijských, hlavně západoevropských národů.

Prof. Zigel, jako představitel nauky slovanských právních dějin na ruských universitách, konal přednášky na varšavské universitě a r. 1914 byly jeho přednášky vydány v celkovém systému.³ O tomto systému promluvíme níže. V úvodě k této publikaci Zigel podrobněji vykládá svůj program, uveřejněný v shora uvedené slovníkové stati. Setrvává na rozdělení slovanských právních dějin na dvě periody a to do X. stol, do kdy probírá

Zigelův
program.

¹) *Kadlec*, Několik kapitol... (sep.) str. 26... Při tom nesmí se přehlížeti, že v rozličných právech bývají stejná fakta, ale ideje, které jim jsou základem, jsou různé. Velice by pochybil právní historik, který by, srovnávaje obě stejná fakta, prohlásil za stejný též duševní jejich podklad.

²) Ve Sborníku věd práv. a stát. I (1901), str. 93—108.

³) Přednášky tyto vyšly tiskem „jako rukopis“. Přece ovšem musíme k nim přihlídnouti, jak učinil i Balzer, když jde o tak důležité otázky jen v této podobě zachované. Přednášky vyšly ve dvou dílech: *Исторія славянскаго права (Курсъ лекцій читанныхъ въ Императорскомъ Варшавскомъ университетѣ въ 1913—1914 акад. г.)*. Варшава 1914. Na jejich význam upozornil také *Kadlec* v úvodu k publikaci F. *Zigel*. *Slovanské právo. Přednášky...* Praha 1912, str. 8.

slovanské právo jako celek, a pak na historii jednotlivých slovanských práv. Tento systém zachovává v svém zpracování. Pro starší období do X. stol. čerpá sice z pramenů pozdějších, avšak neobyčejně opatrně, používá dokladů z pozdějšího práva obyčejového se stejnou opatrností. I analogie z jiných práv indoevropských mu poslouží, avšak k zdůvodnění jen určitých vývojových zásad. Zigel nezapomíná ani na uvedení cizích vlivů, byzantských, římských a germánských, ale uvádí a zdůrazňuje, že slovanská práva jeví vliv na Maďary a Rumuny, odkudž zpětně můžeme čerpati poznatky pro nejstarší právní vývoj Slovanů.

Kadlcov
právní
staro-
žitnosti.

Od dob těchto debat umlkla vlastně programatická práce právních dějin slovanských. Ozval se sice ještě r. 1904 hlas Kadlcův, volající po právních starožitnostech slovanských na způsob Grimmových Rechtsaltertümer.¹ Kadlec chtěl tímto způsobem připravit půdu pro systematické zpracování nejstaršího vývoje slovanských právních dějin. Za pomoci filologického prozkumu začal sbírat materiál a sbíral ho vlastně do své smrti, připravuje velký glosář slovanský. Svůj program, pokud šlo o tento glosář, uveřejnil v Poctě Balzerově.² Avšak ani v encyklopedických statích, uveřejněných r. 1912 v Polské encyklopedii³ a tvořících vlastně systém nejstaršího právního vývoje západních Slovanů, Kadlec přímo programatického prohlášení nedal, osvědčil je ovšem ve zpracování, jak bude uvedeno v naší úvaze dále.

Úvod
Tara-
novského.

Až teprve po světové válce rozvinul se nový zájem o zkoumání právních dějin slovanských a s tím ovšem také i o program jejich a dosažení jejich cílů. Byl to prof. Taranovskij v Bělehradě, který r. 1923 napsal úvod do slovanských právních dějin.⁴ V tomto úvodu projevil se v Taranovském spíše právní filosof než slovanský právní historik. Ačkoliv Taranovskij zde podal filosofickoprávní úvahy o právních dějinách vůbec, spokojil se reprodukcí starších programatických názorů jednotlivých autorů a zvláště Maciejowskému věnoval nejobsáhlejší úvahu. Teprve v nové úvaze „Славянство какъ предметъ историко-юридическаго изученія“, vyšlé r. 1929⁵ věnoval pozornost programatickému zkoumání slovanských právních dějin a na podkladě debaty, kterou uvedená stať jeho vzbudila, v druhém vydání svého úvodu doplnil novou kapitolu o úkolech a cílech slovanských právních dějin.

Právní
dějiny
slovanské
a středo-
evropské.

Věnujme především pozornost jeho stati shora uvedené. Taranovskij opakuje, že slovanské právní dějiny mají se vrátit k metodice Maciejow-

1) O potřebě slovanských právních starožitností. Sborník věd práv. a stát. IV., 1904.

2) Księga pamiątkowa ku czci Osw. Balzera, tom. II, (1925), str. 1—11.

3) Encyklopedia Polska. Początki kultury słowiańskiej, tom. IV, cz. 2 (1912).

4) T. Taranovskij, Увод у историју словенских права. Beograd 1923.

5) Vyšla ve sborníku Труды IV Съезда Русскихъ Акад. Организаций за границей. Часть I. (1929).

ského, t. j. probíráti slovanské právo do X. stol. v jednotném systému, po této době užívati srovnávací metody při líčení právních dějin jednotlivých slovanských národů. Vyzýváje k návratu k Maciejowskiému, jehož dílo zamítala řada učenců slovanských právních dějin a zvl. polských, Taranovskij vystoupil velmi ostře proti právním dějinám ve střední Evropě na čl. fakultách a badání vyplývající z jejich metodiky. Bohužel, Kadlec nedožil se jeho statí — stať vyšla rok po Kadlcově smrti. Byl by jistě Taranovskému odpověděl, neboť sám Kadlec — představitel vědy právních dějin slovanských, právní dějiny ve střední Evropě na našich fakultách vybudoval. Taranovskij, uváděje i některé momenty politické,¹ ukazuje, že v novější době po světové válce prý vytvořením právních dějin střeoevropských rozdělilo se pěstění právních dějin slovanských na právní dějiny Slovanů západních a východních, na škodu těchto.

Ukázal jsem v samostatné statí² na rozdíl mezi cílem a úkolem střeoevropských dějin právních, do nichž Taranovskij vložil, co v jejich úkolu není a na úkol a cíl slovanských právních dějin. Neboť střeoevropské dějiny právní nemohou se zabývati právními dějinami Slovanů východních a také ani z velké části Slovanů jižních proto, že mají za úkol zkoumati vývoj právních institutů ve střední Evropě a mají přihlížeti k vlivům, pokud se jeví jednotně na těchto právních institutech. Právě existence těchto vzájemných vlivů a z nich plynoucí analogie právního vývoje ve střední Evropě tvoří podstatu zkoumání právních dějin střeoevropských. Právě tak, jako dříve na čl. fakultách pěstované zkoumání německých právních dějin bylo neúplné, protože si nevšímalo slovanských vlivů ve střední Evropě, tak opětně právní dějiny slovanské se svým úkolem naléztí původní jednotné právo slovanské, i se svými metodami srovnávacích právních dějin slovanských by byly neúplné a nesplnily by úkolu právních dějin střeoevropských. Je-li kladen důraz v úkolu právních dějin střeoevropských na prozkoumání moderního právního vývoje jak v právu veřejném státu konstitučního, tak v právu soukromém vývoje pro recepci římského práva, je tento jejich úkol v přímém rozporu s cílem a úkolem slovanských právních dějin, který zdůrazňují všichni badatelé, Taranovského nevyjímaje, totiž prozkum nejstaršího právního řádu Slovanů před X. stol. Právní dějiny ve střední Evropě byly prof. Kadlcem a Stiebrem vybudovány nikoli s politickou tendencí,³ jak se Taranovskij domnívá, nýbrž z vědecké potřeby, aby plnily svůj úkol. Síře jsme se o těchto otázkách zmínili na uvedeném místě.

¹) Masarykovské pojetí ruské kultury, rozdělení Slovanstva západního a východního.

²) V časopisu „Bratislava“, časopis Učené Společnosti Šafaříkovy III (1929), str. 1109—1112.

³) Toto své mínění opakuje *Taranovskij* v druhém vydání svého úvodu r. 1933, str. 249.

Téměř současně s Taranovským psal svou úvahu prof. Čáda o právních dějinách českých, československých, slovanských a středoevropských.¹ Čáda uvažoval zde o úkolu slovanských právních dějin a odmítl dosavadní jejich úkol. Čáda zde prohlásil, „že někdejší snahy slovanského práva vycházely z jakési fikce, že tak jako v pravlasti slovanské všem Slovanům byl společný jediný jazyk, tak i právo bylo společné a odtud zbyly pak pozůstatky v právech jednotlivých slovanských národů, jichž vyzkoumáním dopídíme se tohoto původního práva“. Čáda dále prohlašuje, že „tato fikce předpokládala, že už v pravlasti slovanské existovalo nejen nějaké právo, nýbrž právo jednotné a při tom tak dokonalé, že mohlo se státi pevným základem pro staletý, ba téměř tisíciletý vývoj další“. V těchto svých názorech Čáda není vlastně osamocen. Ač ho necituje a neuvádí, možno zde poznamenati, že i ruský badatel Ďjakonov měl námitky podobného druhu, téměř doslovně se s Čádou shodující.² O vlastním úkolu slovanských právních dějin Čáda prohlásil: „Vlastní úkol právních dějin slovanských nebude tedy záležeti v tom, aby podrobně byly vypsány právní dějiny jednotlivých slovanských národů, při čemž nezáleží na tom, jestliže je řadíme systematicky podle jednotlivých národů nebo podle jednotlivých institutů, nýbrž bude nutno probadati vzájemné vztahy právní slovanských národů v dějinách.“ Pokud jde o poslední formulaci, snad tu byly míněny vztahy právních řádů slovanských států. Čáda tu postoupil dále než Balzer, který znal srovnávací dějiny slovanských práv, ovšem s cílem objeviti původní společné prvky jejich. Čáda tyto společné prvky popřel.

Nemůžeme v tomto směru s Čádou souhlasiti. Bylo-li dokázáno, že Slované v své pravlasti tvořili jeden národ a jazykovou jednotu, bylo by nutno dokazovati, že neměli také společný, byť primitivní právní řád. Jinou otázkou jest, že náleží romantismu, abychom podle týchž výrazů jazykových, označujících právní instituty v jazycích slovanských, nebo i podle analogií právního vývoje ve státech slovanských objevovali ve všech případech původní společné právo slovanské.

Dříve než pojednáme o druhém vydání Taranovského Úvodu, promluvíme ještě o neobyčejně důležitých pragmatických pracích prof. Kutrzeby. V prvé Kutrzeba v své rektorské přednášce objevuje „duši praslovanského práva v právech slovanských národů“.³ Kutrzebovi je známo, že objevují se analogie v právních pramenech slovanských. Z těchto analogií lze konstatovati některé právní instituty práva veřejného, soukromého, procesního

1) Právní dějiny české, československé, slovanské, středoevropské. Sborník prací z dějin práva československého. V Praze 1930, str. 5—15.

2) Srv. *Taranovskij*, Увод (2. vyd.), str. 203—204.

3) *Duch prasłowiańskiego prawa w prawach narodów słowiańskich*. Przegląd Współczesny. Č. 126 (1932), též sep.

i trestního, které lze pokládati za praslovanské. Kutrzeba tyto právní instituty vypočítává, současně však poznamenává, že je není možno pokládati vždy za zvláštnost práv slovanských, protože náležejí často právům arijským. Kutrzeba konstatuje také recepci práv cizích a zjišťuje, že původní prvky slovanské brzy ustoupily ve slovanských právech, měnily se a zanikaly. Kutrzeba také je si vědom, že v určitých obdobích není již u Slovanů právních prvků slovanských, protože recepcí cizích právních řádů zanikly, zvláště u těch Slovanů, jejichž státy zanikly. Kutrzeba zde vystupuje s neobyčejnou kritičností a opatrností.

Tuto kritičnost osvědčil Kutrzeba již v referátu na konferenci historiků východní Evropy a Slovanstva r. 1927,¹ avšak ještě více v referátu pro prvý sjezd právníků slovanských států v Bratislavě r. 1933.² V této publikaci zkoumá neobyčejně důležitou otázku pro program slovanských dějin: otázku společných základů dějin slovanských práv. Kutrzeba konstatuje, že nemáme praslovanských právních pramenů. Přece však můžeme zjistiti prvky praslovanské pomocí srovnávací filologie a srovnávací metodou mezi slovanskými právy. Kutrzeba však radí k neobyčejné opatrnosti v obou těchto případech zkoumání. Je mu známo, že analogie v právech slovanských mohly se tvořiti: vlivem analogických podmínek žití národů slovanských nebo vlivem recepcce, buď vzájemné mezi národy slovanskými, buď ze společného zřídla (práva církevního, římského, byzantského, germánského a p.). Kutrzeba zkoumá pak podmínky právního rozvoje u Slovanů a konstatuje, že v určitém období přestávají podmínky, umožňující zachování původních prvků slovanských (ztráta státní samostatnosti). Je tomu tak v právu veřejném i soukromém. Ale i v době, kdy jsou tu ještě uvedené podmínky, recipují právní řády slovanské prvky cizí, které dlužno pak odlišiti od původních slovanských prvků.

Po těchto úvahách zjišťuje pak cíl slovanských právních dějin: 1. konstatování těch původních a společných právních institutů, které existovaly u Praslovanů a vešly v právní řády jednotlivých Slovanů a 2. vylíčení vývoje těchto společných právních institutů v právních rádech Slovanů, kdy se již vyvíjely samostatně, odlišující se již samostatným vývojem nebo vlivem práv cizích.

V druhé části svého referátu Kutrzeba vypočítává hlavní zásady slovanského práva, a to především z práva soukromého, z práva trestního a procesního, při čemž používá metody v svém spisu uvedené.

---

¹) Le croisement des influences occidentales et orientales dans l'histoire des droits slaves. Conférence des historiens des Etats de l'Europe orientale et du monde slave, II, partie, Varsovie 1927.

²) Wspólne podstawy historii praw słowiańskich. Sekcja VII.

Referát Kutrzebův byl přijat na I. sjezdu právníků slovanských států v Bratislavě a v souhlase s ním byla také odhlasována resoluce.¹

Jak bylo uvedeno, vydal Taranovskij z jara 1933 nové vydání svého úvodu do dějin slovanských práv, které je doplněno a hlavně rozšířeno o novou závěrečnou kapitolu o úkolech srovnávacích právních dějin slovanských.² Taranovskij téměř souhlasně s naším shora uvedeným článkem vytýká trojí úkol srovnávacích slovanských právních dějin. Srovnávací právní historie slovanská má především za úkol: 1. reprodukovati původní praslovanské právo v slovanských právních starožitnostech a, pokud možno, líčiti i jeho vývoj a dějiny, 2. má za úkol osvětlovati ty problémy právních dějin jednotlivých slovanských práv, které, posuzovány a zkoumány samy o sobě, nejsou dosti prozkoumány a srozumitelné. 3. srovnávací právní dějiny slovanské mají úkol samy o sobě, neboť srovnáváním právního vývoje jednotlivých slovanských práv zkoumají se tato práva v době, kdy se již rozvíjejí v samostatné podobě.

Zde tedy úkol právních dějin slovanských s jejich metodou srovnávací je uveden velmi široce a dáván jim úkol nejen se zřetelem k nejstarším právním dějinám, nýbrž také i zřetelem k zkoumání jednotlivých slovanských práv. Taranovskij jako příklad úkolu, uvedeného pod č. 2, uvádí studii Balzerovu o narzazu,³ my můžeme uvést jako příklad úkolu uvedeného pod č. 3 studii Taranovského o zákoníku Štěpána Dušana a Majestas C. V ní Taranovskij staví obsah těchto právních památek vedle sebe, ukazuje jejich obsahové rozdíly, event. shody, aniž by konstatoval snad vzájemný vliv a podobně.⁴

Konečně r. 1933 vyšlo ještě další dílo z oboru slovanských právních dějin, které bylo tištěno jako posmrtné dílo Kadlcovo: Jde tu o úvod do srovnávacích dějin veřejného práva Slovanů.⁵ Kadlec v úvodě k této publikaci uvedl také několik programatických slov, která jsou nám tím důležitější, že doplňují Kadlcovy práce předchozí a po odstupu časovém dávají nám tušiti definitivní hledisko Kadlcovo. Kadlec rozděluje zde právní dějiny slovanské na dvě velká období, do X. stol. a od X. stol. do doby moderní. Pro dobu nejstarší užívá při líčení jejich právního vývoje synchronní metody, probíraje jednotlivé právní instituty společně u všech Slovanů. Od X. stol. však líčí právní vývoj veřejného práva u Slovanů odděleně. Toto své rozhodnutí o metodickém líčení právních dějin slovanských v úvodě Kadlec výslovně odůvodňuje. Kadlec zde upozorňuje, že není možno systematicky

1) Srv. čas. Všeherd 1933. Srv. J. Žontar, Slov. Pravnik. Ljubljana 1933.

2) Str. 253—256.

3) Oswald Balzer, Narzaz w systemie danin książęcych pierwotnej Polski, Lwów, 1928.

4) Majestas Carolina и Душанов законик. Глас CLVII, Beograd 1933.

5) Introduction a l'étude comparative de l'histoire du droit public des peuples Slaves (Collection de manuels publiée par l'Institut d'études slaves III), Paris 1933.

podle jednotlivých institutů pojednati o dějinách veřejného práva u Slovanů proto, že právní dějiny Slovanů nejsou dosud probadány, takže líčiti vývoj celkový komparativně ani nelze.

Také o cíli slovanských právních dějin Kadlec se zde zmiňuje: mají dokázati, že Slované tvořili kdysi také právní jednotu, jako tvořili kdysi jednotu jazykovou. Kadlec sliboval, že se mu podaří tuto jednotu demonstrovati více a jasněji v právních dějinách soukromého, procesního a trestního práva než dějinami veřejného práva. Kadlec chtěl líčiti vývoj práva soukromého, trestního i procesního u Slovanů v jednotném systému jako t. zv. práva soudního. Byloť mu známo, že líčení vývoje práva soukromého u Slovanů bez současného prozkoumání dějin práva trestního a procesního by bylo právě pro dobu nejstarší kusým.

Kadlec zde také uvedl řadu znaků, kterými se vyznačuje zkoumání slovanských právních dějin: kdežto v prvním vývojovém období je nedostatek pramenů, je jich v druhém období nadbytek, avšak v této době ustupují původní slovanské prvky značně do pozadí. A zde radí Kadlec k neobyčejné opatrnosti při pramenné kritice. V metodě retrospektivní pomáhají nauky pomocné: archeologie, numismatika a linguistika. Kadlec uvádí několik příkladů z použití těchto nauk.

Kadlec upozorňuje pak i na prozkum právních dějin uherských a rumunských, v nichž se uchovaly některé prvky slovanské, které tyto národy absorbovaly v svůj právní řád v nejstarším svém vývojovém období.

Dříve než shrneme náš přehled o programatických úvahách slovanských právních dějin, zmíníme se ještě o systémech, které v oboru právních dějin slovanských byly vytvořeny. Ačkoliv úvah o metodě, úkolu a cíli slovanských právních dějin je dosti, úplného systému slovanských právních dějin nemáme. Po ztroskotání pokusu Maciejowského přistupovalo se k systematickému zpracování právních dějin slovanských jen s velkou opatrností. Roku 1912 pokusil se, jak uvedeno, o systematické zpracování Kadlec, a to jen se zřetelem k Slovanům západním. Sestavil v encyklopedických člancích přehled dějin veřejného, soukromého, procesního a trestního práva.¹ V těchto kapitolách Kadlec uplatňuje metodu a cíl slovanských právních dějin jen se zřetelem k Slovanům západním, přece však v četných odkazech poukazuje i na Slovanů východní. Shrnul zde vše, co bylo možno vytěžit pro poznání nejstaršího právního vývoje u Slovanů západních z pramenů historických i právně-historických, i z doby pozdější. Kadlec čerpá hojně z analogie právního vývoje u jiných národů, a především Germánů, nezapomíná na pomoc

Systematická
zpracování.

¹) O politycznym ustroju Słowian, zwłaszcza zachodnich przed X wiekiem. O związkach państw u ludów zachodnio-słowiańskich przed X w. O prawie prywatnem zachodnich Słowian przed X w. O prawie karnem u zachodnich Słowian przed X w. O sądownictwie i przewodzie sądownym u Słowian do w. X.

filologie¹ a právních obyčejů pozdějších. Těch však používá jen velmi zřídka a opatrně. Bohužel, že při zpracování Kadlcově šlo jen o encyklopedické stati, které nemohly býti opatřeny aparátem pramenným i literárním a Kadlec nemohl zde zaujmouti v úplnosti kritické hledisko k názorům jiných autorů.

O druhé systematické zpracování slovanských právních dějin pokusil se Zigel. Jeho spis vyšel ovšem ve formě rukopisné,² přece však musíme k němu přihlídnouti jednak se zřetelem k nedostatku systematického zpracování tohoto oboru, jednak se zřetelem k osobnosti, která obsah spisu přednášela.³ Po programatickém a metodickém úvodu Zigel v části jednající o slovanském právu probírá nejprve soukromé právo, nejstarší společenský řád u Slovanů, organizaci rodu u Slovanů, rodinné právo, rodinný nedíl, dědické právo, věcné právo, obligační právo. Pak přechází k líčení veřejného práva, soudní organizace a soudního procesu a konečně trestního práva. Zigel po těchto kapitolách ve zvláštních státech probírá vznikání slovanských států v období VII.—X. stol. Pak věnuje pozornost rozdělení církví u Slovanů, vliv církevního práva u Slovanů západních a východních a o římském právu u Slovanů. Ačkoliv jde v této publikaci o nehotovou formu zpracování, přece musíme vysloviti podiv nad materiálem, který zde Zigel shrnul o otázkách, které v této úplnosti nebyly dosud žádným autorem zpracovány.

Po této práci,⁴ která vyšla r. 1914, nutno uvésti zde také stať Balzerovu, která jedná o nejstarších počátcích slovanských států, zvláště Slovanů polabských a pobaltských. Stať jeho je jen výňatkem z větší práce a snad teprve posmrtné vydání přinese konečnou redakci jeho díla o slovanských právních dějinách.⁵ Konečně r. 1933 posmrtně vychází publikace Kadlcova v příručkách ústavu slovanských studií v Paříži.

Kadlec v svém Úvodu do srovnávacího studia dějin veřejného práva slovanských národů rozdělil své zpracování na období do X. stol. a pak na dějiny jednotlivých slovanských národů. V prvním období pojednává jednotně o právním vývoji u Slovanů a ve zvláštní kapitole o Slovanech baltic-

1) Na podkladě výzkumů filologických napsal své pojednání Jos. Janko, O pravěku slovanském, Praha 1912, v němž v přednášce V. dotkl se některých otázek právně-historických.

2) Vyšly, jak uvedeno, dvě části. Prvá část obsahuje dějiny českého a polského práva veřejného, část druhá obsahuje zpracování nejstarší doby, a to práva soukromého, trestního, procesního a veřejného.

3) Zigelovo dílo: Slovanské právo (přednášky, jež z nadání ilchesterského měl roku 1900 na univ. v Oxfordě... Z angl. přeložil Jindřich Malý. Úvodem a doplňky opatřil K. Kadlec, Praha 1912) obsahuje jen dějiny pramenů.

4) Prof Kutrzeba oznámil v své publikaci „Wspólne podstawy historii praw słowiańskich“, str. 5, že napsal r. 1932 v Encyclopaedia of the social sciences článek „Slavic Law“. Příslušný svazek Encyclopaedie ještě nevyšel.

5) Uwagi o kształtach państw pierwotnej Słowiańszczyzny zachodniej. Księga pamiątkowa ku czci Wł. Abrahama (Lwów 1930), str. 1—27.

kých a polabských. Kadlec uznal za nutné probrati právní dějiny těchto Slovanů zvláště, aby na nich demonstroval typický vývoj slovanských starých celků státních. V části druhé probírá jednotlivé státy slovanské a líčí jejich státní zřízení od X. stol. až do doby, kdy státní existence jejich zaniká. Tak stát bulharský sleduje až do r. 1396, srbský do r. 1499, český do r. 1627, při čemž upozorňuje na jeho pozvolné zanikání. Stát ruský a polský ovšem je předmětem jeho zkoumání až do doby nejnovější. Zvláštní kapitolu věnuje také státu chorvátskému a republice ragúské.

Úkol slo-
vanských
právních
dějin.

Z uvedeného přehledu programatických názorů je zřejmo, že úkol a cíl slovanských právních dějin byl dosti sporným, že však až na výjimky dosavadní badatelé slovanských právních dějin usilují vyzkoumati původní slovanské právo společně všem Slovanům. Uznává-li věda dnes za dokázané, že Slované tvořili v pravlasti celek kulturní, jehož výrazem byla také jednota jazyková, je zcela reálným cílem, snaží-li se věda slovanských právních dějin vyzkoumati právo Slovanů v jejich pravlasti. Snažila-li se věda zjistiti původní právní řád Germánů¹ anebo dokonce Arijců vůbec, je cíl slovanských právních dějin analogický.

Metoda
výzkumu

Jakým způsobem dospěti k tomuto cíli uvažovali a dokonce v provedení dokazovali různí spisovatelé různě. Překážka, která se staví spisovatelům v cestu, je velmi vážná: Pro dobu, kdy Slované lze pokládati za kulturní jednotu, je pramenů historických velmi málo a přímých pramenů právně historických není. V tomto momentu tkví velká obtíž. Badatelé právních dějin slovanských čerpají proto poznatky z věd jiných. Jest to především filologie, která dokazuje, že určitý výraz je starý, původní a společný všem Slovanům. Ale zde musí býti právní historik slovanský velmi opatrný. Může často konstatovati jen stáří právního institutu, označeného skutečně starým a původním výrazem, obsah tohoto právního institutu však vždy z pouhého výrazu zjistiti se nedá. Právě tak jako dnes pod určitými slovními výrazy slovanských jazyků kryje se různý obsah právních institutů, tak také nelze z výrazu praslovanského souditi vždy na určitý a přesný obsah právního institutu v právu praslovanském. Kadlec kladl na pomoc filologie velký důraz a velké naděje a proto chtěl zkoumati vývoj termínů, označujících právní pojmy v právech slovanských v celém jejich historickém vývoji.

Právní historii slovanské pomáhá značně archeologie. Právní historie slovanská je vlastně archeologií právních dějin Slovanů a není sporu o tom, že pro ni z archeologie lze vytěžiti velmi značně.

I analogie z jiných právních dějin, zvláště germánských, lze s úspěchem

¹) Srv. programatický úvod, jenž je uveden u *Amiry*, Grundriß des germanischen Rechts, Straßburg 1913 (3. vyd.), § 3, str. 6—9; *Schwerin* Frh. Claudius, Einführung in das Studium der germ. Rechtsgeschichte, Freiburg 1922, str. 21; *Brunner* Heinrich, Deutsche Rechtsgeschichte, Leipzig 1906 (2. vyd.), str. 1.

použití. Germáné mají zachováno daleko více a starších právních památek, z nichž možno snáze objeviti prvky nejstaršího právního vývoje.

Dále čerpají právní historikové slovanští z právních obyčejů, zvyklostí a p., jednak starých, jednak dokonce současných, a to ovšem opětně za tím účelem, aby byly objeveny původní společné prvky slovanské. V tom je rozdíl od právní etnologie, které je zkoumání právních obyčejů a zvyklostí samo účelem. Všichni badatelé,¹ o nichž jsme nahoře mluvili, radí k opatrnosti při zkoumání právních obyčejů, neboť ne vše, co se zdá starožitným nebo je právními obyčejí samými prohlašováno za starožitné, lze přenášeti do minulosti, dokonce do doby, kdy Slované představovali jednotný národ v dobách pohanských. Tam, kde právní řád spočinul postupem vývoje plně na zákonných předpisech, kde podlehl u Slovanů vlivu cizích práv, tam právní obyčej a zvyklosti nynější sotva budou dosvědčovati zbytky staršího, ba nejstaršího právního obyčej. Právního etnologa jistě tyto právní obyčej a zvyklosti zaujmou. Kde bychom se však setkali u autorů s tím, že by bez náležité kritiky a bez podávání důkazů dějinné souvislosti s vývojem starším spojovali současné právní obyčej s právním řádem praslovanským, musíme jejich názory odmítnouti a prohlásiti je za metodicky pochybené a často hraničící s nevědeckým romantickým pojetím právní minulosti slovanské.

Konečně badatelé slovanských právních dějin používají zpětného usuzování z pozdějšího vývoje v jednotlivých slovanských právech, aby dokázali původní vývojové prvky slovanské. Při tom postupují srovnávací metodou mezi jednotlivými právy slovanskými. Přehlízíme-li monografickou produkci badatelů, kteří chtěli řešiti problém slovanských právních dějin, setkáváme se s tím, že tato srovnávací metoda v dosavadní produkci převažuje. Jistě je možné připustiti, že ve spojitosti s ostatními metodami, již zmíněnými, může i tato metoda vésti k cíli, ale i srovnávání právních řádů slovanských států nemůže býti zneužíváno.² Nemůže býti sporu o tom, že v dobách, kdy Slované založili si své státy, budovali si své právní řády, které spočívaly sice na prvcích slovanských, původně společných, které se však od sebe postupem doby vzdálily více,³ než jsou právní řády některých Slovanů a okolních států neslovanských.⁴ Nikdo nemůže popříti na př. hluboký rozdíl mezi ústavou ve státě českém v XVI. a na počátku XVII. stol. a ústavou v téže době v Rusku a pod. Jistě že české ústavě v té době je bližší

¹) Srov. také *Niederleho*, *Slovanské starožitnosti*. Oddíl kulturní I (Praha 1912), str. 11—12.

²) Upozornil na to se zřetelem k českým dějinám X. stol. *Novotný Václav*, *České dějiny* I. 1, Praha 1912, str. 492.

³) Přesvědčivě o tom pojednal *Balzer*, *Historja porównawcza*, str. 34—38.

⁴) I Amira klade si omezení časové, do něhož při metodě srovnávací jde. Srv. *Amira*, *Grundriß*, str. 9.

ústavní vývoj uherský. Porovnávajíc právní dějiny jednotlivých slovanských států, setkáme se často s různostmi daleko většími, než když právní vývoj některých Slovanů porovnáváme s právními dějinami některých Neslovanů (a to nejen v právu veřejném, nýbrž i soukromém, trestním a procesním). Není naprosto překážky, abychom srovnání mezi různými právními řády slovanskými, ba všemi, navzájem neprováděli, avšak tertium comparationis ve větší části tohoto srovnávání¹ bude jediné, že jde o právní řády Slovanů, právě tak jako porovnáváme současný právní řád ve státech slovanských. Cílem tohoto srovnání jest seznati kulturní vývoj a stav Slovanů po stránce právního řádu. To jest ovšem jiný cíl, než mají slovanské právní dějiny. Zde již nejde tudíž o právní dějiny slovanské, nýbrž o srovnávací dějiny slovanských práv.

Toto stanovisko zaujímal Balzer i Zigel a toto hledisko uvědomí si každý, kdo začne se pokoušeti o řešení problémů slovanských právních dějin v monografiích i v systematickém zpracování. Je nesporné, že zpracování slovanských právních dějin působí značné obtíže nedostatkem pramenů i svými zvláštními metodami badatelskými. Právní historik slovanský je nucen k vyslovení řady hypotes, protože pro řadu otázek nenalezne přímých pramenných dokladů. Ale i tyto hypotese jsou opřeny kritickými úsudky. Právní řád, který je předmětem zkoumání právních dějin slovanských, zůstane vždy kusým prostě z toho důvodu, že primitivní právní poměry Slovanů nedaly vyvinouti právnímu řádu dokonalému.

Z těchto obtíží lze si vysvětliti, proč je dosud tak málo systematických zpracování právních dějin slovanských. Tento nedostatek dosti kontrastuje při srovnání se zpracováním starožitností slovanských a zvláště té jejich části, která obsahuje kulturní starožitnosti slovanské.²

Uvedli jsme přehled názorů badatelů, zabývajících se právními dějinami slovanskými. Připojili jsme několik úvah vlastních. Z tohoto přehledu je patrno, že všichni autoři snaží se o přísně kritické hledisko, z něhož někteří docházejí k negativnímu postoji k dějinám slovanského práva. Kritického hlediska bude i v budoucnosti třeba v zájmu dějin slovanského práva. Tam, kde rozhoduje vědecké zkoumání, nebude možno omlouvatí nedostatky dosavadních i budoucích studií z oboru dějin slovanského práva proto, že tato věda užívá podle názorů některých badatelů „romantických“ metod za dosažením svého cíle.

¹) Setkáme se i s analogiemi, vzniklými působením právních řádů slovanských navzájem a také působením cizích právních řádů na více právních řádů slovanských současně.

²) Zvláště jest zde vyzdvihnouti monumentální dílo *Niederlovo*, *Slovanské starožitnosti*, ve dvou odděleních, jednak historickém a jednak kulturním. Srv. též *Moszyński K.*, *Badania nad pochodzeniem i pierwotną kulturą Słowian. Rozprawy Wydz. Filolog. Polskiej Ak. Umiejętności LXII, Kraków 1925*; *Czekanowski J.*, *Wstęp do historii Słowian. Perspektywy antropologiczne, etnograficzne, prehistoryczne i językoznawcze. Lwów 1927.*

ČÁST II.

Úvaha o díle prof. Saturníka: „O právu soukromém u Slovanů v dobách starších.“

Saturní-
kovo dílo.

Věnujeme-li v druhé části své úvahy pozornost dílu Saturníkovu,¹ děje se tak proto, že dílo, jak sám autor uvádí, je uskutečněním kapitoly Slovanských starožitností, kterou měl psáti Kadlec. Je přirozeno, že každý badatel, který si váží díla Kadlcova, bude zvědav, jak byla zpracována jiným badatelem tato část Niederlových Starožitností. Jistě že také v každém slavistovi a nikoli pouze v právním historiku vznikne zájem o dílo Saturníkovu právě proto, že je součástí díla Niederlova, požívajícího světové pověsti a obsahujícího bohaté poznatky pro nejstarší kulturní život Slovanů. Vedl mne tedy vědecký zájem o dílo Saturníkovu, právě tak, jako povede jistě i jiné badatele, zabývající se slavistikou. Protože pak již delší dobu zabývám se otázkou programu a cíle slovanských právních dějin, věnuji místo v své úvaze dílu Saturníkovu, neboť jest nebo, lépe, mělo býti částečným uskutečněním programu studia slovanských právních dějin.

Monumentální dílo Niederlovo Slovanské starožitnosti po vydání posledního svazku jejich kulturního oddílu (Praha 1925, III, 2) čekalo ještě na zpracování kapitoly o nejstarších právních a sociálních rádech u Slovanů. Niederle oznámil již v prvním svazku kulturního oddílu svých Slovanských starožitností (Praha 1911, I, 1, str. 16), že zpracování této kapitoly převzeme výborný znalec právních dějin slovanských prof. Kadlec. Niederle, vědec světového jména a autor množství monografických spisů svého oboru, se skromností, hodnou obdivu, prohlásil r. 1911, že mu „nebude možno samotnému probrati se obrovským materiálem právních starožitností slovanských, který je dnes propracován tak, že je pro něj třeba speciálního studia“. Toto prohlášení opětoval r. 1925 a požádal prof. Kadlce o napsání této kapitoly. Kadlec r. 1911 měl za sebou již několik monografií i programatických pojednání z oboru slovanských právních dějin. Přece však nepřistoupil ihned k napsání této části Slovanských starožitností,

¹) *Dr. Theodor Saturník, O právu soukromém u Slovanů v dobách starších.* V Praze 1934. Nákladem České akademie věd a umění. Str. 211. (L. Niederle, Slovanské starožitnosti. Oddíl kulturní. Život starých Slovanů. Dílu II. sv. 2., kap. VII.)

nýbrž pečlivým studiem stále se k tomuto úkolu připravoval. R. 1912, jak uvedeno výše, spolu s Niederlem napsal Kadlec stati do Polské encyklopedie a v nich ve stručné formě, jak to vyžadovala encyklopedická povaha Polské encyklopedie, shrnul vše, co bylo slovanské literatuře známo o právních dějinách západních Slovanů do X. stol. I dnes, jak bylo uvedeno, mají Kadlcovy stati velký význam, byť by monografická literatura dospěla k dalším a odchylným míněním o některých problémech zde rozvinutých.

Kadlec se do své smrti nedostal k napsání kapitoly pro Niederlový Starožitnosti. Jak chtěl pojmouti slíbenou kapitolu, o tom také nepsal. Ale přece z toho, co bylo uvedeno v první části našich úvah, nikdo nemůže pochybovati, že by byl Kadlec v souhlase se svým názíráním na úkol slovanských právních dějin nepodal se zřetelem k ucelenému programu Niederlových Starožitností „obraz slovanské kultury a slovanského života z poslední doby pohanské“ (Slov. starožitnosti, oddíl kulturní I, 1, str. 8), a to po stránce právního řádu.

Ti, kdo čekali na dílo Kadlcovo, byli tudíž překvapeni, když vyšel konečně svazek Slovanských starožitností, který obsahoval slíbenou kapitolu Kadlcem, napsaný profesorem Karlovy university Dr. Th. Saturníkem a to tentokrát nákladem České akademie věd a umění.¹ Saturník v době poměrně krátké zpracoval kapitolu, k jejímuž sepsání se Kadlec po dlouhých přípravách, bohužel, nedostal. Pátráme především, zda Saturník jako badatel slovanských právních dějin kriticky se postavil k dosavadním programům slovanských právních dějin, po př. k dosavadním systematickým zpracováním. Bohužel, že v knize Saturníkově toho nalezneme. Saturník neuznal za vhodné to učiniti. Z krátké předmluvy se dozvídáme, že jeho dílo vzniklo na žádost prof. Niederleho, že zatím obsahuje jen obor práva soukromého, další právní obory Saturník teprve zpracuje. Saturník v předmluvě prohlašuje, že „vzal za základ svého spisu Kadlcovu stať z Polské encyklopedie, z největší části ji přepracoval a dalším materiálem ji rozhojnil“. Saturník prohlašuje, že jeho spis přesně do rámce Slovanských starožitností nezapadá, protože nesahá jen do sklonku doby pohanské. Své pojetí v tomto směru odůvodňuje tím, že v svém systému mohl „se držeti jenom doby pohanské a pak podati systém, vykazující četné mezery, nebo pokročiti o něco dále a podati systém ucelenější“. Saturník rozhodl se pro druhou eventualitu. Ta prý tanula také na myslí Kadlcovi.

To je jediný program, který v své práci Saturník podává. Pro zhodnocení této předmluvy jest podotknouti, že Saturník kromě

¹) Ostatní svazky Slovanských starožitností vyšly nákladem Bursíka a Kohouta v Praze.

zmínky o encyklopedické stati Kadlcově nezmiňuje se ani o *jediné* publikaci, o nichž jsme mluvili v textu v části první. Pro něho jako by neexistovala díla Balzerova, Zigelova, Kutrzebovo, ba ani ne Kadlcovo, která se podrobně zabývají programem slovanských právních dějin. Zda Saturník měl se uvedenými díly zabývat, ukáže rozbor jeho knihy. Abychom tedy seznali dílo Saturníkovo po stránce programatické blíže, nutno si povšimnouti této předmluvy. Především je zde skutečnost, že Saturník „vzal za základ“ uvedenou encyklopedickou stať Kadlcovu. Stať Kadlcova obsahuje v Polské encyklopedii 24 stránky textu, Saturníkova kniha má 211 stran. Z tohoto srovnání není jasno, v jakém směru vzal Saturník tuto stať za základ.

Srovnáváme-li obě práce, vidíme, že Saturník především plně převzal systém stati Kadlcovy. Ačkoli na str. 9 svého spisu uvádí systematické uspořádání svého spisu a ani slovem se nezmiňuje o spise Kadlcově, jeho systematické rozdělení je plně převzato z encyklopedické stati Kadlcovy.¹ Ze srovnání s Kadlcovou statí dále plyne, že Saturník obsahově rozšířil hlavně kapitolu o právu věcném a právu obligačním,² tedy poslední dvě kapitoly své knihy. To nutno konstatovati, protože i metodicky i obsahově tyto kapitoly se od předcházejících kapitol v knize Saturníkově liší.

Se systémem převzal Saturník i obsah stati Kadlcovy. I tato otázka musí kritika zajímati. Saturník převzal nejen literární a pramenný materiál, zpracovaný Kadlcem, nýbrž na mnohých místech Saturníkova kniha jeví se překladem stati Kadlcovy. Abychom tento Saturníkův způsob „vzetí za základ“ osvětlili, musíme především uvést, že Saturník kromě zmínky v předmluvě uvedenou stať Kadlcovu z Polské encyklopedie v své knize necituje. Cituje však překlad této Kadlcovy stati z r. 1924, pořázený Taranovským,³ a to výslovně na str. 9, 16, 36, 81, 150, 151. Tím ovšem čtenář, který nemá Kadlcovu stať z Polské encyklopedie po ruce, musí nabýti dojmu, že jen na těchto místech Saturník obsahově použil uvedeného překladu stati Kadlcovy. Ve skutečnosti se věc má jinak. Saturník na mnohých místech přejímá Kadlcovu stať z Polské encyklopedie do své knihy téměř v doslovném překladu, aniž by Kadlcovu stať výslovně citoval a aniž by označil

---

¹) Vysvitne tak ze srovnání po stránce *systému*: § 1 Sat. = Kadlcova stať l. c. str. 90, § 2—5 Sat. = Kadlec str. 92—102 (Podmioty i przedmioty prawa); § 6—11 Sat. = Kadlec str. 102—107; § 12 Sat. = Kadlec str. 108; § 13—17 Sat. = Kadlec str. 108—111; § 18—27 Sat. = Kadlec str. 111—113.

²) Právo věcné u Kadlce obsahuje 3 strany, u Saturníka 43 strany, právo obligační u Kadlce 2 strany, u Saturníka 73 strany.

³) *Првобитно словенско право пре X века*. Beograd 1924.

uvozovkami neb závorkami, že jde o překlad Kadlcovy stati. Doslovný překlad Kadlcovy stati bez uvedeného označení jest na těchto místech: S. str. 8—9, K. str. 92; S. str. 10, K. str. 94; S. str. 14, K. str. 97; S. str. 57, K. str. 105; S. str. 60, K. str. 106; S. str. 63, K. str. 106. Saturník může se krýti poukazem, že v předmluvě je uvedeno „vzetí za základ“ stati Kadlcovy, avšak kritik ukazuje, jaký je způsob tohoto „vzetí za základ“. Aby bylo zřejmo, že naše výtky je skutečně na místě a že zpravidla ve vědeckých spisech nepostupuje se metodou Saturníkovou, uvedeme zde jako příklad jedno místo na Saturníkově str. 87, kde jde o doslovný překlad Kadlcovy stati, kde Saturník Kadlce necituje, kde však do překladu z jeho stati vložil doplňky z jiné literatury (Sergjějeviče, Malinovského). Zde vlastní původ textu (t. j. opis a překlad z Kadlcovy stati) je plně zakryt a místo musí působiti, jako by šlo o vlastní vědecký výplod Saturníkův! Srovnejme obě místa:

Saturník str. 87:

..... V literatuře bylo také v tom směru vyslovováno mínění, že v dobách primitivního právního nazírání nečinil se rozdíl mezi držbou jako faktem a mezi právem vlastnickým; obě prý splývalo v jedno. Vlastník byl zároveň i držitelem, a kdo věc držel, byl zároveň i vlastníkem.¹ Jest sice pravda, že primitivní člověk byl velmi málo způsobilým rozlišovati teoretické právní pojmy, takže možnost zaměnění pojem držby s pojmem práva byla u něho velmi snadná, avšak přece jen nedá se tvrditi, že by na prvních stupních vývoje obyčejových norem právních bylo právo bez držby něčím, co by se vymykalo lidské představě. Pokud se týče věcí movitých, dokazuje to jasně starobylá instituce svodu...²

¹) Z ruských badatelů zastával uvedený názor *Sergjějevič*, op. cit., str. 522 a násl.

²) *Malinovskij*, op. cit., str. 421.

Podobně si počínal Saturník na shora uvedených místech, kde rovněž překlad Kadlcovy stati je očím čtenářovým zakryt.

Kadlec str. 109:

... W literaturze często spotyka się zdanie, że w czasach panowania pierwotnych poglądów prawnych nie robiono różnicy pomiędzy posiadaniem jako faktem, a prawem jako pretensją. Strona faktyczna i prawna rzekomo zlewały się przy prawie w jedno. Choć nie można zaprzeczyć, że człowiek pierwotny nie był zdolny do oddzielania strony praktycznej prawa od teoretycznej, że zapewne często mieszał pojęcie posiadania z pojęciem prawa, to przecież nie można twierdzić, aby nawet na najniższych stopniach rozwoju nie egzystowało prawo bez posiadania. Słusznie zwraca uwagę Władimirskij-Budanow¹ na instytutę zwodu...

¹) *Обзоръ*, str. 520.

Byť by nebylo možno vytýkati Saturníkovi plagiat,¹ přece je nutno v kritice upozorniti na Saturníkovu metodu, pokud jde o „vzetí za základ“ stati Kadlcovy. Jiný badatel zajisté i přes uvedení „vzetí za základ“ byl by použitá místa Kadlcova označil nebo výslovně označil celou knihu jako „Kadlcovo Soukromé právo u Slovanů“ s doplněním Saturníkovým. Pak by bylo použití míst z Kadlcovy stati plně na místě a nebylo by možno takto skryté překlady Kadlcovy stati vytýkati. Z uvedeného však dále plyne: máme před sebou přepracovanou stať Kadlcovu a v dalším je nutno kritizovati jen to, co Saturník doplnil, co v Kadlcově stati změnil a jaké jsou nedostatky knihy s hlediska dnešního vědeckého pokroku.

Saturník v předmluvě prohlásil, že proti Kadlcově stati v líčení dějin soukromého práva u Slovanů pokročil časově „o něco dále“, aby mohl podati ucelenější systém. Zde tedy jde o doplnění Saturníkovo a nás zajímá, jak si Saturník počínal v tomto „pokročení o něco dále“. Jak patrně z toho, co jsme uvedli v první části naší úvahy, jde zde o základní otázku, jdoucí do kořene smyslu právních dějin slovanských.

Nutno zde znovu uvést to, co jsme viděli v první části naší úvahy: Kadlec a všichni badatelé slovanských právních dějin shodují se v tom, že pro slovanské právní dějiny je stol. X. nejzazší hranicí, do níž lze je líčiti v uceleném a jednotném systému jako právní celek. Jsou si vědomi, že i zde překračují hranici, kdy ještě bylo možno mluvit o jednotnosti právního řádu slovanského. Dokladů z doby pozdější používají všichni dosavadní badatelé jen za tím účelem, aby z analogie dalšího právního vývoje u Slovanů odůvodňovali a doplňovali své znalosti a svá tvrzení pro dobu nejstarší. Tímto způsobem postupuje i Kadlec v uvedené stati při líčení právního řádu u Slovanů do X. stol.

Všichni dosavadní badatelé jsou si vědomi toho, že po X. stol. jde o jednotlivá slovanská práva, která lze srovnávat, která nelze však směřovat, jako by šlo o právo jednotné. I srovnávání mezi jednotlivými slovanskými právy děje se od dosavadních badatelů za tím účelem, aby byly objeveny původní slovanské prvky, a proto klade se důraz jen na právní instituty, které lze pokládati za starobylé a společné původnímu právnímu vývoji. Kadlec upozornil, jak uvedeno, že v druhém vývojovém období slovanských práv ani nelze se pokusiti o srovnávání jednotlivých právních institutů také prostě proto, že dějiny jednotlivých práv slovanských nejsou dosud prozkoumány. To uvedl Kadlec zřetelem k dějinám veřejného práva. Tím spíše lze tento důvod uvést pro srovnávání dějin soukromého práva

¹⁾ Jiná otázka jest, že Saturník vydal svou knihu ve zvl. otisku v stejné úpravě jako tisk České Akademie. V tomto otisku chybí jeho „Předmluva“ a „vzetí za základ“ Kadlcovy stati je zde skryto úplně.

slovanských práv, kde je ještě větší nedostatek monografických zkoumání i prací systematických. Tak na př. v právu českém není dosud systému dějin soukromého práva vůbec, v právu srbochorvátském rovněž, v právu bulharském jsou teprve o něj pokusy.

Saturník nadepsal své dílo „O právu soukromém u Slovanů v dobách starších“. Neurčil tedy přesně, v kterém časovém období bude dějiny soukromého práva u Slovanů líčiti. Zajisté již tím se liší ode všech dosavadních badatelů slovanských právních dějin. Uvedli jsme, že v předmluvě Saturník odůvodňuje své rozhodnutí tím, že chtěl „podati systém ucelenější“, protože by byl líčený systém vykazoval četné mezery, kdyby se byl držel jenom doby pohanské. I toto odůvodnění je v rozporu s tím, co dosavadní badatelé o úkolu slovanských právních dějin prohlásili.

Ku podivu Saturník v § 1 na str. 7 mluví o X. století jako o vývojové hranici nejstaršího období právního u Slovanů. To ovšem opět není v plném souhlasu s tím, co prohlašuje v předmluvě. Avšak rozpor ten si vysvětlíme tím, že Saturník k svému § 1 „vzal za základ“ to, co Kadlec praví v své stati na str. 90.

A proto nezbyvá než pohlédnouti přímo do obsahu knihy, abychom vyzkoumali vlastní cíl Saturníkovy studie. A tu ovšem seznáváme, že Saturník „pokročil dále“ tím, že čerpal k svému doplnění stati Kadlcovy nejen z pramenů XI.—XIII. stol., ale i ze stol. XIV.—XVIII., ba ze stol. XIX. a velmi často odvolává se na právní obyčeje doby přítomné. Při používání těchto pramenů čerpá z různých zákonných předpisů, aniž by zkoumal, zda možno pokládati je za pokračování vývoje z doby nejstarší a zda možno je hodnotiti jako předpisy slovanské. Další příklady tento posudek odůvodní. Snad zde k posouzení této nekritičnosti Saturníkovy dostačí uvést, že mezi doklady soukromého práva u Slovanů v dobách starších octne se i — — sovětský zákoník trestní (str. 200, pozn. 27). Saturník na tomto místě tvrdí, že zůstaly stopy smíru o náhradu za usmrceného příslušníku rodu z dob, kdy Slované ještě žili ve svazcích rodových, také v žijícím obyčeji u Slovanů a tento žijící obyčej slovanský dokládá § 228 sovět. trest. zákoníku. Ku podivu však tento paragraf týká se zákonodárství Kirgizské a Turkestanské sovětské republiky.¹ Jest to tedy do-

¹) Saturník podotýká, že se uvedený obyčej z doby slovanského pravěku zachoval v odlehlejších končinách na Balkáně a na Rusi. K tomu cituje § 228 sovět. trest. zákoníku. Necituje text ani vydání. Protože se v oficiálním vydání sovět. trest. zákona z r. 1926 tento paragraf neuvádí, použil Saturník patrně numerace starší. Srv. *Freund Heinrich*, *Strafgesetzbuch, Gerichtsverfassungsgesetz u. Strafprozeßordnung Sowjetrußlands*. Mannheim, Berlin, Leipzig 1925, str. 209. Zde v překladu § 228 trest. sovět. zákona zní: § 228. *Kun*. Die Annahme des Kun, d. h. einer Vermögenschädigung, die nach der Gewohnheit des Kirgisischen (turkestanischen) Volkes von einem Mörder, dessen Verwandten oder Geschlecht, den Verwandten oder dem Geschlecht des Erschlagenen als Abfindungsgeld

klad pro soukromé právo u Slovanů v dobách starších?! Při tom ovšem Saturník mluví v své knize často o Praslovanech a o pohanských Slovanech.

Saturníkovo „pokročení o něco dále“ spočívá v tom, že vytrhává doklady z právních pramenů jednotlivých slovanských práv z doby, kdy již jde o individuální právní vývoj jednotlivých slovanských států a právních jejich řádů. Vytrhávání těchto dokladů děje se bez vnitřní spojitosti, aniž by byl vzat zřetel k celkovému vývoji jednotlivých právních institutů u jednotlivých slovanských národů a ani k celkovému vývoji jednotlivých slovanských práv. Saturník probírá jednotlivé právní instituty i po X. stol. jednotně ve všech slovanských státech, nepřihlíží k příčinám jejich vzniku, k jejich změnám, event. jejich zániku (na př. organizaci rodinného neidilu). Saturník probírá v své knize takové právní instituty, které pro svou pokročilost nemohly vzniknouti v době před X. stol., vznikaly samostatně teprve, když jednotlivá slovanská práva už byla vyvinuta. Jest tomu tak na př. s instituty z práva zástavního, z práva obligačního, kde Saturník výslovně uvádí, že jde o instituty vzniklé už v době křesťanské (str. 121, 169).

Saturník doplňuje „mezerovitost“ systému nejstaršího právního vývoje, nutí se probíratí právní instituty u Slovanů, jako by šlo o jednotný právní řád. Vytrháváním dokladů z těchto práv vzniká chaotické pojetí a chaotický obraz pozbývající ceny ve vědeckém zkoumání jak celku — pojetí slovanských právních dějin — tak také i pro jednotlivá slovanská práva a pro jejich zkoumání. U vědeckých znalců dějin jednotlivých slovanských práv musí tento kusý chaotický obraz vzbuditi skutečné politování.

Protože nelze probíratí všechna místa potvrzující toto naše tvrzení, uvedeme podrobněji zde jako příklad jen jedno místo, které věc osvětlí. Na str. 114—115 Saturník mluví o právu převěsy.

Nejprve praví: „*Starou zprávu o něm dochovala kniha polského práva obyčejového z XIII. stol.*“ Zde cituje ustanovení obsažené v tak zv. nejstarší knize polského práva obyčejového jako doklad z práva polského. Pak po ní praví: „*Ďiný usus (!) vyskytoval se partikulárně v Čechách ještě na počátku XIX. stol.*“ Zde cituje zprávu z materiálu, který uveřejnil Stupecký ve Sborníku věd práv. a stát. VI (1906) a která týká se právního řádu v Čechách z poč. XIX. stol. Dále praví: „*Také obyčejové jihoslovanské jsou v tom směru dosti pestré.*“ Zde doklady vybírá ze své práce o obyčejovém právu jihoslovanském, která líčí nové obyčejové právo jihoslovanské.

---

gezahlt wird, das von der Rache und Strafe befreit, wird mit Konfiskation des Kun oder mit Geldstrafe in Höhe des empfangenen Kun bestraft.

Závěr Saturníkův, plynoucí z těchto dokladů vybraných z práva polského, českého a jihoslovanského, jest tento: „*Myšlenková příbuznost mezi těmito donedávna žijícími obyčejí a výše uvedenými obyčejí polskými z věku XIII. je dosti zřejmou.*“ (!)

Saturník zde tedy zkoumá „myšlenkovou příbuznost“ mezi „donedávna žijícími obyčejí“ českými a jihoslovanskými, a to pokud jde o právo převěsy! Je tedy cílem jeho studie právně historické, jež je částí Slovanských starožítností Niederlových, zkoumati tuto „myšlenkovou příbuznost“ mezi slovanskými právy?

K rozboru tohoto místa nutno podotknouti: Právo převěsy (Saturník v rejstříku zná také formu masculina „převěs“), plynoucí z poměrů sousedských, vzniklo nesporně v době, kdy se vyvinulo již individuální vlastnictví. Jest to tedy právní institut, vzniklý s největší pravděpodobností v době, kdy se vytvářely již právní řády u jednotlivých Slovanů. Saturník tu srovnává předpisy jednotlivých práv slovanských. Je pozoruhodné však, že vybral si doklad z XIII. stol. z Polska a že jej srovnává s dokladem právního obyčeje z Čech z XIX. stol. Saturník upozorňuje, že tento (usus!) právní obyčej „vyskytoval se partikulárně v Čechách“. Doklady tyto, kterých Saturník užívá k zdůvodnění „myšlenkové příbuznosti“ mezi slovanskými právy, pocházejí ze sdělení místního soudu panství novoměstského a ze sdělení magistrátu ve Vilímově z r. 1805. Ze stati Stupeckého plyne, že materiál, který Stupecký uveřejňuje a který týká se přípravy provinciálních statutů v Čechách, vznikl ze sepsání místních obyčejů, praktikovaných podle městského práva českého, podle obnoveného zřízení zemského a podle deklaratorií a novel. Soupis těchto obyčejů pořízen byl jednotlivými soudy místními a městskými úřady během několika týdnů.¹ Jde o materiál velmi nespolehlivý a kromě toho obsahující právní obyčeje na podkladě právních památek, v nichž se již plně uplatnilo v Čechách recipované právo německé a římské.² Saturník naprosto opominul veškeren předcházející vývoj sousedského práva a jeho části, práva převěsy, jak se jeví v našich pramenech právních v Čechách a na Moravě před XIX. stol., a srovnává zcela nespolehlivý a pochybný doklad z XIX. stol. z Čech s dokladem z XIII. stol. z Polska a obrací se pak k místním obyčejům jihoslovanským a bulharským a výsledek jeho zkoumání je pak konstatování myšlenkové příbuznosti těchto právních pravidel. — Tímto způsobem bylo by lze konstatovati myšlenkovou příbuznost předpisů o právu převěsy ve všech právech, pokud se v nich právo převěsy vyskytá (srov. jednotlivá práva městská ve stř. Evropě).

¹) Materiál měl být sebrán podle příkazu apelačního soudu během 14 dní.

²) Tento materiál slouží Saturníkovi za doklad „pro soukromé právo u Slovanů v dobách starších“ i na jiných místech jeho knihy, na př. na str. 79, 98.

Podobného druhu je zpracování na př. otázky stavovských rozdílů u Slovanů na str. 22—29, kde Saturník po vytržení dokladu z Ruské pravdy z nejstarší knihy práva obyčejového polského a z *Majestas Car.* končí závěrem: „*V nejstarších dobách toho všeho arci u Slovanů nebylo.*“ (t. j. stavovských rozdílů!). Stejně tak probrání otázky bigamie (str. 42), o čemž se ještě níže zmíníme podrobněji. Dále doklady na str. 102, 114—115 a j.

Při této metodě Saturníkově způsobí podiv, že na některých místech své knihy probírá předpisy, které slovanskými nejsou. Nejde zde o případy, kdy se dovolává analogií z práv neslovanských, nýbrž kdy velmi podrobně rozbírá ustanovení, která slovanskými nejsou. Jest tomu tak na př. v kapitole o právu zástavním, kde obsáhle pojednává o židovských privilegích z XIII. stol. (str. 122—123) podle jednotlivých jejich paragrafů. Kdyby bylo zde namítnuto, že Saturník učinil předmětem své studie dějiny soukromého práva u Slovanů a že tedy vyhnul se právním dějinám slovanským a chtěl zachytiti právní vývoj u Slovanů, i když nešlo o právo slovanské, pak ovšem muselo by býti Saturníkovi velmi důrazně vytknuto, že neuvedl v své knize ani slova o recepci práva byzantského, římského a německého u Slovanů, že však probírá ustanovení židovských privilegií u Slovanů západních, a to patrně jen za tím účelem, aby „postoupil o něco dále“ a doplnil mezerovitost původního právního řádu u Slovanů. Vyloživ podrobně na str. 122 až 123 ustanovení židovského privilegia Přemysla Otakara, bez zřetele, že jde o právo židovské, praví na str. 123: „Obdobné zásady platily též ve starém právu ruském.“ A pokračuje ve výkladu z ruských pramenů.

Na jiném místě se na př. právu německému u Slovanů přímo vyhýbá (str. 169).

Metoda Saturníkova zanechává v nás nejistotu, zda chtěl dospěti k cíli slovanských právních dějin, t. j. objeviti původní právo slovanské, jak chtěli dosavadní badatelé slovanských právních dějin.

Saturník je si vědom, že jeho spis „přesně do rámce ‚Slovanských starožitností‘ nezapadá“. Niederle r. 1912 prohlásil, že v svých „Starožitnostech“ chce „podati obraz slovanské kultury z druhé poloviny I. tisíciletí po Kr.... jinými slovy: obraz slovanské kultury a slovanského života z poslední doby pohanské“. I Niederle pokročil „o něco dále“ (Slovanské starožitnosti, Oddíl kulturní I, str. 9) a přece směřuje k uvedenému cíli. Jeho cíl je shodný s cílem slovanských právních dějin. Saturníkův spis nejen že přesně nezapadá do rámce Slovanů starožitností, ale nezapadá ani přesně do rámce slovanských právních dějin, protože vybočuje z jejich metody a nesleduje cíl, k němuž slovanské právní dějiny spějí.

Badatel, který pročítá Niederlovy Starožitnosti i díla Kadlcova, podivuje se úplnosti literárního aparátu, jehož tyto badatelé používají. A proto zajisté také přihledne, jak Saturník použil literatury před-

mětu, o němž píše. Avšak tu jsme zklamáni! Saturník necituje literatury, nevyrovnává se s různým míněním v literatuře vysloveným. Saturník nezná prací Kutrzebových ani Zigelových, které se už před ním pokusily o program, po př. o systematické zpracování soukromého práva slovanského. Setkáváme se v jeho knize s kapitolami, kde vůbec není citována literatura (na př. § 1), ač literatury je dosti o otázkách, které řeší, nebo je citována literatura, která vzbudila polemickou literaturu a byla novějšími díly překonána (na př. § 10, § 12, charakteristický jest § 13, kde kromě uvedeného překladu stati Kadlcovy se vsunutím citátu ze Sergjějeviče a Malinovského uvádí z literatury citát z Jirečkova Slovanského práva!).

Zpravidla ve vědeckých publikacích při první citaci spisu uvádí se jeho vydání. Saturník, přejímaje místo z Kadlcovy stati na str. 10 (Kadlec str. 94), převzal i citát Schrader, Reallexikon, str. 143, a neuznal za vhodné podrobněji uvést titul knihy, místo a datum vydání. Citát je zřejmě převzat z Kadlce. Kadlec na své str. 94 nepotřeboval uváděti opětně plný titul, který uvedl na str. 91 své stati.

Dříve než vytkneme některá základní díla, která Saturník necituje, musíme poznamenati, že ani literatura citovaná není vyčerpána a použita plně, což má vliv na autorovu kritiku pramenů, jak ještě bude níže uvedeno. Ale pokud je literatura použita, není vždy reprodukována správně, smysl citátu je úplně překroucen. Příklad věc osvětlí. Na str. 26 v kapitole o otrocích Saturník praví: „*Polské právní prameny dopouštějí nám zase nahlédnouti na věc jaksi s opačné strany. Nebyloť dovoleno otroky beztravně zabíjeti nebo zraňovati — spatřována v nich tudíž osoba a nikoli věc.*“ Saturník cituje *Dąbkowski*, *Prawo prywatne polskie*, sv. I., str. 113. Nahlédneme-li do tohoto místa, setkáváme se tu se zcela jiným tvrzením! *Dąbkowski* vyjadřuje se takto: „*Jakkolwiek uważani byli (otroci) za rzecz, przecież prawo uwzględniało ich charakter osobowy, nie dozwalało ich bezkarnie zabijać ani ranić.*“ *Dąbkowski* tedy tvrdí, že otroci byli pokládáni za věc, že však byl brán zřetel k jejich charakteru jako lidí. — Saturník na podkladě tohoto citátu dovozuje — že v právu polském byli otroci pokládáni za osobu a nikoli za věc! Dlužno také poznamenati, že *Dąbkowski* cituje na uvedené straně v pozn. 13 jako doklad právo arménské ze Lvova z r. 1519 (*Balzer*, *Corpus iuris Pol.* I, 436) a Saturník na uvedeném místě reprodukuje „*Polské právní prameny dopouštějí nám zase nahlédnouti...*“

Zde nutno také uvést, že ani na reprodukci stati Kadlcovy, která je plně obsažena v knize Saturníkově, nemůžeme se spolehnouti. I zde Saturník reprodukoval chybně. Příklad: Na str. 49 praví Saturník pojednávaje o sňatku koupí: „*Uvážíme-li pak, že ještě v nové době na př. u Rusů, Srbů a Bulharů se za nevěsty jejich rodičům skutečně platilo a místy snad i dnes*

platí, nelze nijak uvedené zprávy bráti v pochybnost, nýbrž nutno předpokládati, že sňatky koupí žen jsou i u Slovanů prastarým pohanským obyčejem.“ Formulace sama překvapí a zaujme, zda „ještě v nové době... a místy snad i dnes“ platí se za nevěstu [jako za věc?] a to u Rusů, Srbů a Bulharů. Saturník v pozn. 19 na str. 49 cituje: „Srovnej o tom četné doklady u Jakuškina, Обычное право, sv. II., Jaroslav 1896, str. 467, kde uvedena řada prací o koupí (sic) nevěst u Rusů; placený peníz se tam nazývá кладка, выводные деньги, калымъ.“

Jdeme-li do stati Kadlcovy, kterou si Saturník „vzal za základ“, na str. 104 čteme toto: „Kupowanie żon zachowało się jeszcze u niektórych narodów wschodnich. Jakuškin podaje o niem wiadomości, zebrane na terytorjum państwa Rosyjskiego.“ Kadlec v pozn. 3 cituje Jakuškinovo: „Обычное право II, (Jaroslav 1896), str. 467, gdzie pod terminem кладка (выводные деньги, выговоръ... калымъ) wskazane są odnośnie miejsca dzieła (podające przegląd literatury).“

Kadlec zde v metodě srovnávací praví, že kupování žen zachovalo se ještě u některých národů východních. Doklady o tom podává z území státu ruského Jakuškin. Saturník naopak tvrdí, že se i v nové době u Rusů za nevěsty jejich rodičům skutečně platilo a místy snad i dnes platí. Je zajímavé, že Saturník neuznal za vhodné citovati knihu Jakuškinovu plným názvem, ač ji cituje na uvedeném místě po prvé. Jde o knihu Jakuškin J., Обычное право. Материалы для библиографии обычного права. I—II. Jaroslav 1896.

Nahlédneme-li do bibliografie Jakuškinovy, sv. II., str. 467, a hledáme-li doklady pro koupi nevěst u Rusů a pro dotvrzení, že peníz, placený za nevěsty, u Rusů se nazýval kalym, jak uvádí Saturník, setkááme se s tím, že v dokladech v knize Jakuškinově je přímo tvrzeno, že jde o tatarský kalym, který byl od Tatarů přijat i u obyvatelstva ruského na Sibiři a nechybí zde ani literatura, která upozorňuje, že kalym je data zcela nového.¹ Pokud se mluví o částce, zvané „kladka“ a p., upozorňuje se v literatuře u Jakuškina, že jde o částku, mající symbolisovati plat za nevěstu. Jsou i zde doklady, že kladka se platí ženichem přímo nevěstě (č. 1636).

Saturník s oblibou odvolává se v literárních citacích na učebnice. Tu je však pozoruhodné, že Vladimírského Budanova, Обзоръ истории русскаго права, cituje v zastaralém vydání pátém a dokonce učebnici Schrödrovu, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte, cituje z vydání z r. 1889, ačkoliv tato učebnice existuje v novém, úplně přepracovaném vydání, pořízeném Künssbergem r. 1932! (Saturník cituje vydání z r. 1889 na str. 100, pozn. 38, a musíme se domnívati

¹) Srovnej č. 1058, 1256, 1297, 1422, 1526, 1527 a 2380 u Jakuškina II.

že citát je převzat zcela bezpečně odjinud!) Naopak ovšem nenalezneme použitou od Saturníka učebnici Bobčevovu (С. С. Бобчевъ, История на старобългарското право. София 1910), která má důležité stati o dějinách soukromého práva bulharského.

Pokud jde o necitovanou literaturu z právních dějin českých, vytkl Saturníkovi naprostý nedostatek prof. Čáda v ČČH., roč. XL (1934), str. 381 až 389. K výpočtu zde uvedenému dalo by se připojit další množství monografií¹ Dlužno však konstatovati, že nejde tu jen o necitování, nýbrž o neznalost necitované literatury, což je zcela zřejmé z obsahu knihy Saturníkovy. Saturník necituje a neprostudoval plně ani dílo Kadlcova. Na př. studie Kadlcova „Základní otázky slovanských právních dějin“, Sborník věd práv. a stát. I. není použita, což stalo se Saturníkovi osudným i v obsahu jeho knihy. Saturník v své knize snažil se dovršit dílo Kadlcova. Je ale zajímavé, že nepoužívá díla Kadlcova tam, kde měl ho použít. Na str. 58 pokouší se Saturník o nový výklad čl. 5. (Kar.) Ruské pravdy. Jde tu o tak zv. „potok“ a „razgrablenie“. Marně hledáme zde citaci článku Kadlcova „Porob-rasáb“ v právu jihoslovanském (Sborník věd práv. a stát. XXII, str. 294 násl.), kde Kadlec vyložil toto místo Ruské pravdy daleko podrobněji.

Totéž můžeme opakovati pro otázku citování a znalosti nové literatury dějin polského práva. Saturník necituje a také nezná dílo *Kaz. Tymienieckiego*, Spoleczeństwo Slowian Lechickich (Ród i plemię), Lwów 1928, které zpracovalo otázky, které jsou předmětem Saturníkova díla, mnohem dokonaleji a s daleko větším aparátem literárním. Pro informaci uvádíme z obsahu díla Tymienieckiego, že jedná o rodině a rodu u Slovanů, o právu vlastnickém a dědickém u Slovanů a j. Srovnání těchto partií díla Tymienieckiego s příslušnými partiemi díla Saturníkova ukazuje jeho nedokonalost a nesprávnost pojetí otázek, o nichž obě díla jedná. Saturník nezná ani jiné dílo téhož autora: *Procesy twórcze formowania się społeczeństwa polskiego w wiekach średnich*, Warszawa 1921, které vzbudilo pozornost ve vědeckém světě polském a vyvolalo polemiku Arnoldovu: *Możnowładztwo polskie w XI. i XII. w. i jego podstawy gospodarczospoleczne*. Prz. Hist. XXV. Toto pojednání vzbudilo pozornost Kadlcovu ve Sborníku věd práv. a stát. XXV. Arnold zde tvoří nové pojetí majetkového práva u Slovanů a práva retraktního. Saturník nezná ani jiných monografií, o něž autor, jednající o organizaci rodové u Slovanů, byl by se zajisté zajímal. Je to na př. studie Z. Wojciechowského, *O ustroju szepowym ziem polskich*. *Slavia Occident.*

¹⁾ Nemůžeme unavovati výpočtem necitované literatury, kterou Saturník citovati měl. Srovnáním s literaturou, které jsme použili v těchto úvahách vysvitne poněkud naprostý nedostatek použité literatury u Saturníka. Také tím však nejsou všechna necitovaná díla vyčerpána.

VII, a Arnoldova, W sprawie ustroju plemiennego na ziemiach polskich. Slavia Occident. VII.

Z monografické literatury jihoslovanské není uvedena studie rozboru statutu Vinodolského, který podal po prvé vůbec prof. M. Kostrenčić, Vinodolski zakon. Rad Jugoslavenske Akademie znanosti i umjet., 227 (1923).

Saturník podle Kadlce na str. 7 poznamenal, že při zkoumání starých právních řádů je třeba také srovnání s právními dějinami jiných národů indoevropských. Literatury k tomuto účelu, které při svých srovnávaních používá, je použito žalostně málo. Kadlec v svých dílech před deseti i více lety jí uvádí mnohem více. Saturník ni slovem nezmínil se na př. o dílech Dopschových [Die ältere Sozial- und Wirtschaftsverfassung der Alpenslaven, Weimar 1909; Die Wirtschaftsentwicklung der Karolingerzeit vornehmlich in Deutschland (2. vyd. 1921, 1922); Wirtschaftliche und soziale Grundlagen der europ. Kulturentwicklung aus der Zeit von Cäsar bis auf Karl den Grossen (2. vyd. 1924)]. I tam, kde cituje prameny neslovanské, neuvádí, co o místu soudí literatura, k tomuto místu se vztahující. Tak na př. na str. 91 cituje známé místo z Tacitovy Germanie, cap. 26. Citát tento převzal prostě z Kadlcovy stati na str. 96, aniž by citoval vydání. Kadlec mohl tak učiniti v encyklopedické stati, avšak Saturník ve svazku Niederlových Starožitností měl připojiti nejen označení vydání pramene, ale také i příslušnou literaturu k tomuto dosti spornému místu Tacitovu se vztahující [srv. Brunner, Deutsche Rechtsg. I (2. vyd. 1906), str. 86 násl.]. Tím méně ovšem dovolává se literatury, která přímo používá tohoto místa Tacitova k srovnání s právními poměry slovanskými (českými), jak to učinil Schreuer, Untersuchungen zur Verfassungsgeschichte der böhm. Sagenzeit, str. 28.

Kritika
pramenů.

Tím se vlastně dostáváme k nejtrapnější části naší kritiky, k zjištění, jak si Saturník počínal s kritikou pramenů. Především dlužno konstatovati, že ke knize byl dodatečně na volném listu připojen seznam zkratk pramenů. Již z tohoto seznamu je patrné, že Saturník nezná plně vydání důležitého polského pramene: *Akta grodzkie i ziemskie z czasów rządy polskiej*, z kterého vyšlo ne XXII dílů, nýbrž XXIII dílů a nekončí tato edice, jak Saturník uvádí, r. 1914, nýbrž r. 1928.¹ Je zajímavé, že Saturník neužívá zkratk pramenů, které v svém seznamu uvedl v textu, nýbrž zkratky střídá velmi různě, což v edici České akademie je pozoruhodné. Tak v seznamu zkratk uvádí zkratku *Monumenta Germaniae historica Scriptores* = M. G. H. S. Na str. 28, pozn. 18, však cituje Monum. Germ. hist. Scr., na téže str. v pozn. 20 pak cituje Mon. Germ. Ss., na str. 196 v pozn. 1 cituje dokonce zcela jinak, a to MGH. SS. To ovšem musí vzbuditi

¹) O tomto svazku referoval jsem ve Sborníku věd práv. a stát. XXVIII (1928), str. 268.

myšlenku, že Saturník přejímá citáty odjinud a necituje podle jejich vydání. Vyslovili jsme toto mínění výše, avšak máme důkaz, že Saturník prostě přejímá citát odjinud, aniž by přímo citoval z pramene. Na str. 28 v pozn. 18 cituje zprávu Herbordovu (Vita Ottonis, lib. III, c. 2, ed. Pertz, Monum. Germ. hist. Scr. XX, str. 748). Nahlédneme-li do XX. sv. Monumenta Germ. hist., kterýžto svazek vyšel za řízení Pertzova, vidíme, že edici Herbordi Dialogus de vita Ottonis episcopi Bambergensis vydal Rud. Köpke (str. 697), a že jde tedy o edici Rud. Köpkeho, a nikoli Pertzovu. To vše bychom mohli vysvětliti nepořádností v citaci. Ale lze vysvětliti jen citací z druhé ruky, že Saturník tuto historickou památku cituje na jiném místě své knihy ze zcela jiné edice a jinak, jako by šlo o různé prameny. Na str. 41, pozn. 5, cituje Herbord, Dialogus de Ottone, lib. II, c. 22 (*Bielowski*, Monumenta Pol. historica, sv. II, Lvov 1872, str. 84). Proč necitoval M. G. H. S. XX, str. 734? Je také pozoruhodné, že na str. 17 v pozn. 2 tuto historickou památku cituje po prvé, a vůbec bez uvedení, z kterého vydání ji cituje!

Na str. 30, pozn. 31, cituje Ebbo, Vita Ottonis, 867, bez uvedení edice. Citát tento je převzat přímo z Kadlce, str. 100, pozn. 7, při čemž Kadlec zde cituje Pertz, Monum. Germ. Hist. SS. 12. Abraham naopak cituje tyto památky podle Bielowského.¹

Na str. 41, pozn. 8, cituje takto: ⁸⁾ *Bruno*, Vita Adalberti 1: Slawnik cum feminarum turba (Fontes I, l. c.). Pátráme-li v předcházejících poznámkách téže kapitoly, ba v předcházejících poznámkách celé knihy Saturníkovy, kde jest tento locus citatus, nenalzáme jej. Saturník převzal citát i s označením l. c. z Niederla, Slov. Starožitnosti ŽSS. I., 1. str. 100 pozn. 5.

Na str. 97 máme jiný doklad. V pozn. 20 cituje Saturník: Mehl. Urk. I, 23; Piekosiński, Dok. 14, 29; Riedel, Cod. I, odd. XV, 2, XVI, 392, XVII, 427, 434 a j., a nikde předtím se neuvádí celý titul těchto edicí a ani v seznamu zkratk nejsou uvedeny. Je však pozoruhodné, že všechny tyto doklady cituje Niederle, Slovanské starožitnosti, díl III., sv. 1. (1921), str. 177, s jediným rozdílem, že cituje Piekosiński, Dok. pol. 13, 27, 29.²

Při Saturníkově péči k pramenné citaci je přirozené, že Saturník cituje stará vydání, překonaná novými kritickými edicemi. A to se týká nejen vydání pramenů českých (Staré vydání Ondřeje z Dubé a jiná stará vydání

Výklad
pramenů
českých.

¹⁾ Vydání Herborda u Bielowského není úplné (jde o výňatky z pramene) a jak Bielowski sám podotýká, opírá se o vydání Köpkeho. Srv. Monumenta Poloniae historica II, Lwów 1872, str. 71, pozn. Bielowski uvádí, že na Köpkeho vydání čekal!

²⁾ Srv. také na str. 115 pozn. 30, kde se cituje Codex dipl. Pol. maioris 7, 11, 17, 27, 29 atd. bez uvedení svazku a bez řádného uvedení titulu pramene.

Jirečkova), ale také i na př. pramenů ruských (cituje Pskovskou soudní listinu podle vydání Vladimírského-Budanova, místo kritického vydání Archeogr. komise, Pskovskaja sudnaja gramota. Izdanie Imp. Archeograf. komissii. S. Petěrburg 1914) a také i pramenů polských, kde není citováno vydání Statut Kazimíra Velkého z Archiwum komisji prawniczej tom. II. z r. 1928, nýbrž ze starých vydání Helclových. Ačkoliv na hojných místech své knihy cituje Ruskou pravdu, nenalzáme zde použito vydání a rozboru K. Goetze, Das russische Recht (Stuttgart 1910—13, sv. I.—IV.).

Z této metody Saturníkovy při pramenné citaci ovšem plyne jeho velmi častý, naprosto nesprávný výklad pramenů. Spojíme-li to, co jsme řekli o Saturníkově používání literárního aparátu, s jeho kritikou pramennou, vysvětlíme si, že Saturník reprodukuje často zastaralý výklad pramenů, když sám netvoří nesprávný výklad. Bylo upozorněno¹ na jeho nesprávný výklad místa Statut Conrada Otty (na str. 178), kde použitím staré edice Jirečkovy na místě kritické edice Friedrichovy, Cod. Boh. II, 224, č. 231, dal se svěsti k nesprávnému výkladu, že jde zde o ukradení čeledína. Z toho Saturník činí dalekosáhlé dedukce pro právní postavení čeledínů i pro povahu čelední smlouvy, zatím co v pramenu jde o krádež včel provedenou od čeledínů. Bylo na uvedeném místě Čádou upozorněno také na naprosto nesprávný výklad místa z tak zv. Schöffebuchu písaře Jana, podle něhož městský soud brněnský byl ještě v XIV. stol. názoru, že usmrcení dítěte matkou není činem trestným (na str. 63 u Saturníka). Z tohoto svého výkladu Saturník činí dalekosáhlé dedukce pro otázku práva rodičů usmrcovati děti ještě z dob pohanských! Zatím na uvedeném místě Schöffebuchu jde o debatu, kde podle písaře Jana pronášen byl názor některých přísedících, že matka, usmrtivší své dítě, nemá býti trestána. Upozornil jsem na toto místo již r. 1927² a v souhlase s prof. Boháčkem vyslovil jsem domněnku, že tu jde nejen o vliv a reprodukci právních pramenů římských, ale že jde zde patrně o případ písařem Janem úplně vymyšlený. Jiný nesprávný výklad Saturníkův, který dnes je novější literaturou překonán, je na str. 30, kde Saturník vykládá, že příčinou otroctví v Čechách v XII. (XIII.) století byla též insolvence dlužníková. Tento názor, opakovaný z Jirečkova Slovánského práva z r. 1864 je překonán novou literaturou (Zychou, Čádou, Kroftou a Vaněčkem — práce jejich Saturník ovšem vůbec necituje)³ a dnes se vesměs již uznává, že se ve Statutech Konrada

¹) Ref. Čádův ČČH. (Český časopis historický) XL, 1934, str. 384. Místo Statut zní takto: Si alicui subtrahuntur jumenta aut famuli apes furantur, debent subire iudicium ferri, scilicet vomeres.

²) Usmrcení člověka v českém právu zemském, str. 31—32.

³) Čáda Frant., K osobní exekuci podle českého práva I, Praha 1920, str. 13, 16; Krofta Kamil, Staročeská venditio, Pekařův Sborník (Praha 1930) I, str. 102; Vaněček Václav, K soudní imunitě duchovních statků na Moravě (Praha 1931).

Otty na tomto místě nejedná o prodej dlužníka do otroctví,¹ takže ty dalekosáhlé důsledky, které opakuje Saturník po Jirečkovi, náležejí již romantickému výkladu.

Nedostatečná znalost literatury českého práva je patrna i z tvrzení Saturníkova na str. 198—199. Zde Saturník, na str. 198, uvádí definici smíru téměř souhlasně s římským smírem (*transactio*) a na str. 199 tvrdí, že smír, „obligační smlouva, kterou strany vzájemnými ústupky odstraňují spor nebo jinou nejistotu ve svých právních poměrech“, v právu českém nazýval se úmluvou! Literatuře starého českého práva je známo, že úmluvou nazývá se první stadium exekuční, které nastupuje po rozhodnutí soudu a je prováděno od soudního zřízence, komorníka. Saturník, aby dokázal svou naprostou neznalost českých pramenů i české vědecké literatury odborné dokládá své tvrzení citováním §§ 22 a 46 Řádu práva zemského.² O úmluvě v české vědecké literatuře existuje speciální monografie Teigeova,³ kde Teige právě tato místa Řádu práva zemského používá k opření své definice úmluvy: „Úmluva (*monitio*) jest v právě staročeském výzva buď k zastoupení v případě správy neb k plnění procesnímu toho, co nalezeno bylo nálezem ve příčině nároku soukromoprávního.“ O úmluvě jako prvním stadiu exekučním pojednal obsáhle Kapras Jan, K dějinám českého zástavního práva (1903), str. 14 násl., kde uvedena je definice Ondřeje z Dubé: „Úmluva jest ot pívoda napomenutie pohnaného, jenžto jest ztratil neb řádem súdným aneb povolením.“ Ale kdyby Saturník nebyl prostudoval tyto publikace, mohl se seznámiti, co to úmluva (*monitio*) v právu českém jest, ze spisů *Stiebrových* (K vývoji správy, *Terminus monere*) a dokonce i z jeho *Dějin soukromého práva v střední Evropě* (vyd. 1930), str. 34, z kteréžto učebnice poučují se o úmluvě (*monitio*) posluchači práv, připravující se k první státní zkoušce.

To jsou příklady jeho nesprávného výkladu pramenů starého českého práva. Mohli bychom jich uvésti více: na př. na str. 60 v textu a v pozn. 17 výklad čl. 72 knihy Ondřeje z Dubé (podle Jirečkova vydání), nebo na str. 173 v textu a v poznámce 21 (chybně označeno 22), kde text pramenů mluví o jiných právních institutech a kde literatura zcela jinak a správně věc vykládá (k nesprávnému výkladu Saturníkovu na str. 60 srovnej výklad Kaprasův, *Manželské právo majetkové*, str. 72—73, kde čl. 72. Ondřeje z Dubé správně vyložen!).

¹) K významu *venditio* srv. i čl. 101 Ondřeje z Dubé (vyd. Čádovo).

²) V jeho knize na str. 199 pozn. 9 je vadně citován CJB II, místo CJB II, 2 pars.

³) *Teige* Jos., *Úmluva. Příspěvek k diplomatice zápisů desk zemských král. Českého*. V Praze 1893.

Avšak tento nesprávný výklad pramenů, vzniklý nesprávnou kritikou a neznalostí literatury, objevuje se i při výkladu pramenů z jiných práv slovanských. Na str. 41—43 Saturník uvádí zprávy pramenů, dosvědčující, že existovala u Slovanů polygamie. Vědecký pracovník oboru slovanských práv ví, že vědecká literatura existenci polygamie u Slovanů připouští jen v omezené míře, nebo ji vůbec popírá. Tak Zigel, Abraham, Adamus a pro české právo zvl. Kaindl, *Über die angebliche Vielweiberei bei den alten Böhmen*, Mitt. d. Verrein f. G. d. Deutschen in Böhmen XXXI (1893) (u Saturníka necitováno). A proto pramenné doklady Saturníkovy musí vzbuditi u badatelů pozornost. A tu se dovídáme, že (na str. 41—42): „*Stejně tak se vyskytovalo mnohoženství u Srbů; ukazuje to usnesení kapitoly města Kotoru (z r. 1255), že ‚bigami‘ nemají býti připuštěni k hodnosti duchovní, ježto věc ta působí pohoršení.*“ Saturník v pozn. 15 cituje Smičiklas, *Codex diplomaticus IV*, č. 516, str. 599: *Nos quidem... ecclesiae sancti Tryphonis capitulum... sic de iure procuravimus ordinare, ut bigami aut coniugati vel de saeculi conditione ad sacrum ordinem non promoveantur...* Je nápadné ovšem, že z tohoto dokladu, obsahujícího usnesení kapitoly města Kotoru a jen se zřetelem ke kleru Saturník činí závěr: „U Srbů bylo mnohoženství“, ale s úsudky tohoto rázu, jak již uvedeno, setkáváme se u Saturníka často. Zaráží však, že z dokladu, který náleží vlastně do dějin církevního práva, činí tak všeobecný závěr. Zajisté, že tento doklad musí se posuzovati s hlediska církevního práva, a tu je zřejmo, že zde jde o případ irregularity svěcení a že zde bigamus značí vlastně *secundae uxoris vir*. (Sägmüller Joh. B., *Lehrbuch des kath. Kirchenrechts*, Freiburg in B. 3. vyd. 1914, str. 220—221.)¹ Saturník zde z irregularity svěcení z tak zv. *bigamia successiva* nebo *interpretativa* vytvořil existenci mnohoženství, polygamie, u Srbů v 13. stol.²

S tímto dokladem Saturníkovým souvisí ovšem další. Na str. 42 praví dále: „*Křesťanství vůbec jen velmi zvolna a s obtížemi vykořeňovalo u Slovanů zmíněný obyčej, jenž se vyskytoval nejen mezi lidem, nýbrž u kleru, který měl šířiti novou víru* (pozn. 16). *Byloť jim mnohoženství tak přirozené, že ještě dlouho po zavedení křesťanství se nemohli s ním rozloučiti.* V této větě „vzal za základ“ stať Kadlcovu (strana 103), ale text doplnil větou o kleru, takže smysl se

¹) Srv. také *Hinschius Paul*, *System des kath. Kirchenrechts I* (Berlin 1869), str. 23—26.

²) Pro prvou informaci o bigamii v církevním právu doporučuji k nahlédnutí Ottův *Slovník naučný IV* (1891), str. 36, heslo *bigamie*. V usnesení kapitoly kotorské uvádějí se bigami vedle *coniugati*. Míní se tu tedy případy, kdy bigamus již není ženat, protože by spadal jinak pod pojem *coniugatus*: tedy na př. vdovec, který byl po dvakrát pravoplatně ženat, nebo vdovec, kterému zemřela žena, jež byla již vdovou nebo ženou-cizozložnicí.

podstatně od Kadlce liší. V poznámce 16 cituje Saturník vedle jiných také zprávu kardinála Quidona z roku 1143 o stavu církevního kleru v zemích českých. Nutno opět poznamenati, že Saturník necituje tuto zprávu věrně podle pramene: buď si ji upravil podle svého, nebo ji cituje z druhé ruky. S podivem musíme také srovnati tento úsudek Saturníkův, že u Slovanů mnohoženství vyskytovalo se nejen mezi lidem, nýbrž také u kleru, „který měl šířiti novou víru“, s tím, co praví na následující straně 43, že zprávy výše uvedené „mluví pro výjimečnost polygamie u Slovanů“! Ale i tento zjev vzájemných rozporů je v knize Saturníkově obvyklý. Důležitější jest, že uvedenou zprávu z českých pramenů, která byla předmětem úvah v naší vědecké literatuře, vykládá podivuhodným způsobem. Literární zprávy o ní Saturník ovšem necituje.¹ Saturník k potvrzení svého uvedeného úsudku o mnohoženství u Slovanů (vůbec!) uvádí závěr zprávy Quidonovy: *In tota eciam Boemia et Moravia bigamos et viduarum et repudiatarum maritos in clero inventos deposuimus et ab omni altaris ministerio semotos [per]manere statuimus . . .* Při tom prokládá slova „*tota*“, „*bigamos*“, „*clero inventos*“.² Zpráva Quidonova, jež obsahuje uplatnění a provádění předpisů církevního práva, vytyká zde případy tak zv. bigamia successiva a interpretativa u kleriků v zemích českých, t. j. irregularitu svěcení, je-li klerik ženat po druhé nebo oženil-li se s vdovou nebo se ženou zapuzenou. Saturník z těchto zpráv opětně konstatuje polygamii u Slovanů, která byla Slovanům tak přirozená, že se s ní nemohli ani klerikové rozloučiti! *Byli to podle Saturníka klerikové, šířící v XII. stol. v Čechách novou víru!* O obsahu a významu zásahu legata Quidona mohl se Saturník vedle citované literatury přesvědčiti a poučiti ze známé učebnice *Kaprasovy*, *Právní dějiny zemí koruny České II* (1913), str. 87, jež je rovněž určena posluchačům práv.

Tento výklad musí vzbuditi politování nejen naprosto vadným výkladem pramene, ale i nesprávností logického závěru: pro právního historika (nikoli ovšem pro kulturního historika) je důležité ne časté vyskytnutí se mnohoženství, ale otázka, zda mnohoženství je právním řádem připuštěno či nikoliv. Na to upozornil již Adamus.

Avšak i ostatní doklady, které Saturník uvádí na důkaz, že „křesťanství vůbec jen zvolna a s obtížemi vykořeňovalo u Slovanů zmíněný obyčej [mnohoženství], jenž se vyskytoval nejen mezi lidem, nýbrž v kleru“, jsou

¹) Zprávou kardinála Quidona zabýval se Fr. Vacek, *Sociální dějiny české doby starší* (Praha 1905), str. 397—398, *Novotný Václav*, *České dějiny I*, 2, str. 787.

²) Je podivné, že Saturník neuvedl i jiný případ z Quidonovy zprávy, který zní: *...Hugonem deposuimus et ab omni altaris ministerio in perpetuum alienavimus atque prebendam illi abstulimus, quia bigamam uxorem habens laicus fuit.* Podle Saturníka byl by to patrně doklad na mnohomužství (polyandrii) u Slovanů.

zajímavé a musí zajímat odborníky církevního práva, jakými doklady Saturník dokazuje mnohoženství u Slovanů. V pozn. 16 na str. 42 cituje doklad *Smičiklas*, C. D. II, 122, list papeže Alexandra III. (sic) svému legátu Gerardovi v l. 1168—1170. Je zajímavé, že tu jde o text, který byl později vložen do dekretalů Řehoře IX. (2. X. I. 21)¹ a Saturník tedy ustanovením dekretalů Řehoře IX. dokazuje, že „Slovanům bylo mnohoženství tak přirozené, že se s ním nemohli rozloučiti“. V tomto dokladu jde ovšem o nové Saturníkově doplnění, které se ve stati Kadlcově nevyskytá a Saturník tu tedy „nevzal za základ“ Kadlce! Uvedené ustanovení dekretalů se vztahuje na případy tak zv. bigamia successiva.

Výklad
pramenů
ruských.

Nekritický výklad vyskytá se také v pramenech psaných rusky. Na str. 58 Saturník, jak uvedeno, zdůrazňuje svůj nový výklad čl. 5. (Kar.) Ruské pravdy, aniž by použil studie Kadlcovy. Saturník na této str. 58 však zdůrazňuje, že u Slovanů muž měl právo ženu prodati. Uváděje doklady praví: „Zřejměji vystupuje tento zbytek pohanského nazírání na ženu v předpisu zákoníku polského krále Kazimíra IV. z r. 1468, kde se dovoluje, aby zloděj, dopadený cum corpore delicti, *platil vlastní ženou i dětmi*, jestliže o činu mužově věděly; tedy ještě v XV. stol. pohlíželo se na ženu jako na věc zcizitelnou.“ Každého badatele zaujme, že ještě v XV. stol. je v zákoníku polského krále Kazimíra IV., jak praví Saturník, možný tento názor. Saturník cituje čl. 1. tohoto zákoníka z Jirečkova Svodu, str. 75. V tomto článku se ustanovuje takto: „Přivedou-li zloděje s licem, bude-li moci zloděj čím platiti, má zaplatiti jistinu. Pakli v domě jeho ničeho nebylo a žena a děti o krádeži věděly, pak jest platiti ženou a dětmi. Budou-li děti malé pod sedm let, ty jsou nevinny. Pachatel sám má býti oběšen...“ Z tohoto jasného předpisu, zdůrazňujícího spoluvinu ženy i dětí, Saturník učinil tento výklad: Žena byla věcí zcizitelnou ještě v XV. stol. a náležela k majetku mužovu! Při tomto výkladu není možno ani vytýkati, že Saturník

¹) V listě ve *Smičiklasově*, Codex diplomaticus regni Croatiae Dalmatiae et Slavoniae II (Zagraviae 1904), č. 117, str. 122, text zní: ...Super eo quod a nobis tua fraternitas requisivit, quid videlicet faciendum sit de bigamis, inquisitioni sub litteris presentibus respondemus, quod et ordinatores postate officio ordinandi et ordinati, si ad sacros ordines promoti fuerint, eisdem debent ordinibus omnino priuari; quia in bigamis contra apostolum dispensari non licet, ut ad sacros ordines debent promoueri, vel in eisdem, si promoti fuerint, possint aliquatenus permanere...

V dekretálech Řehoře IX. 2. X. I. 21 text zní: Super eo, quod a nobis tua fraternitas quid faciendum sit de bigamis requisivit, inquisitioni tuae taliter respondemus, quod ordinatores eorum potestate et officio ordinandi, et ordinati, si ad sacros ordines fuerint promoti, ordinibus eis ideo sunt privandi, quia in bigamis contra apostolum dispensare non licet, ut debeant ad sacros ordines promoveri, vel in eis si promoti fuerint, *possint aliquatenus remanere*. Srv. Corpus iuris canonici. Editio Lipsiensis secunda. Post Aemilii Lud. Richteri... instruxit Aemilius Friedberg. Pars secunda. Lipsiae 1881, str. 146.

neprostudoval shora uvedeného pojednání Kadlcova, kde by se byl dozvěděl o kolektivní odpovědnosti rodiny, ale kdyby byl Saturník obrátil list v Jirečkově Svodu, byl by na str. 76 četl 4. článek téhož Suděbníku, který zní takto: „A který by zloděj něco u někoho ukradl a byl-li by přistižen s licem tam, kde věc ukradl, a zloděj [věc ukradenou] domů nepřinesl, a žena a děti toho nepoživaly: zloděj trp, a žena i děti i dům jich nevinen.“¹ Saturník z toho, že nekriticky vyložil předpis článku 1. a protože ani nepřečetl další články právní památky, z které čerpal,² učinil ze Slovanů národ, který ještě v 15. stol. pokládá manželku za věc zcizitelnou, náležející k majetku mužovu!

Příklad, jak pečlivě operuje s prameny jihoslovanskými, máme na str. 120. Každému badateli slovanských i středoevropských dějin bude nápadné, že u Srbů existovalo retraktní právo i k movitostem. Saturník na str. 120 praví: „U Srbů se však ještě v XIX. stol. zjistil obyčej, že retraktní právo se místy uznávalo též při prodeji dobytka, tedy u věcí movitých.“ Saturník cituje Bogišiče, Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena, Záhřeb 1874, str. 464.

Nahlédneme-li do této sbírky právních obyčejů, nenalezneme na uvedené straně nejen dokladu o retraktním právu k movitostem, nýbrž pravý opak: doklad o retraktním právu k nemovitostem. Na str. 464 je otázka 217, která zní: Pri prodaji nepokretnih stvari (kuća, baština) imaju-li svojta i susjedi pravo prijekupa pod kojim uvjetima i kojim redom? Že zde nejde snad v knize Saturníkově o chybu tiskovou, pokud jde o označení stránky Bogišičovy, je patrné z toho, že téhož dokladu a rovněž k důkazu o retraktním právu k movitostem používá Saturník i v své publikaci o jihoslovanském právu obyčejovém.³

Ale i z výkladu druhého dokladu, kterým Saturník chce dokázati, že retraktní právo k movitostem bylo dávného původu, je patrné, jak při nejmenším ukvapeně Saturník prameny vykládá. Saturník cituje předpis obsažený v tak zv. „Zákonu cara Justiniana“, který zní v překladu Saturníkově takto: „Kdo chce prodati na vsi jakoukoli věc, by ji neprodával člověku cizímu, nýbrž příslušníku vesnice, ježto jinak je koupě neplatnou a cizí kupec nesmí přijmouti za ni více, než za ni dal.“⁴ Čtenáře Saturníkovy knihy nezaráží, že Saturník v předcházejících řádcích této kapitoly mluví

¹) Článek tento zní: А коли бы злодѣй што у кого украде, а и гдѣ украде, а тамъ его ухватятъ съ лицомъ, а онъ у домъ не принесъ, жона и дѣти того не поживали: злодѣй терпи, а жона и дѣти и домъ ихъ невиненъ.

²) Srv. také čl. 5 a jiné další.

³) *Saturník* Th., Jihoslovanské právo soukromé ve světle právních obyčejů (1927), str. 34, pozn. 4.

⁴) *Solovjev* Alex., Законодавство Стефана Душана царя Срба и Грка. Skorlje 1928, str. 236—237.

jen o retraktu příbuzenském a náhle na podkladě tohoto dokladu praví: „Toť tedy zřejmý retrakt, mířící jak na selské movitosti, kde možno mysliti na dobytek, hospodářské náradí a pod., tak na nemovitosti...“ Saturník zdůrazňuje, že zde jde o „jakoukoli věc“ a tedy také o věc movitou. Kdybychom připustili, že jde zde o retraktní právo, šlo by tu o retrakt sousedský, o jehož povaze se Saturník v předcházejícím výkladu ani slovem nezmínil. Zajisté nelze však vyloučiti i výklad tohoto místa, že jde o hospodářský předpis směřující ku prospěchu obyvatel vesnice, přijde-li kdo třetí do vesnice a nabídne-li zde své zboží ku prodeji.

Prameny
polské.

Případ, kdy Saturník uvádí v citátu místo z pramene a v prameni je zcela něco jiného obsaženo, než nač se odvolává v textu, nevyskytá se jen v pramenech jihoslovanského práva, jak bylo uvedeno výše. Setkáme se s tímto nedostatkem i v citaci pramenů polských. Tak na př. na str. 117, pozn. 1. V textu Saturník tvrdí, že existovalo retraktní právo při právu zástavním. Jako doklad pro právo polské cituje čl. XXXIX. úplného svodu statutů Kazimíra Vel. ve vydání Helcla, Starodawne polskiego prawa pomniki I, str. 82. Skutečně na této straně je uvedený článek, takže o otázku tiskové chyby zde nejde. Čl. XXXIX. úplného svodu statutů Kazimíra Velkého však o retraktním právu vůbec, a o retraktním právu při zástavě nemovitostí zvláště, nejedná! Místo toto jedná o zániku zástavního práva uplynutím času a je podrobně vyloženo od Dąbkowského, Prawo prywatne polskie, tom. II (1911), str. 325. O retraktu při zástavním právu jedná Dąbkowski v témže svazku svého soukromého práva na str. 501, kde ovšem uvádí zcela jiné doklady než Saturník.

Znovu připomínáme, že bychom mohli uváděti další doklady o tom, jak Saturník bez poznámky cituje pramen, aniž by pokládal za potřebné uváděti, co soudí o textu pramene dosavadní literatura odborná. Pronáší suverenně úsudek, který musí býti při nejmenším prohlášen za zastaralý a přehnaný. Jako příklad možno srovnati, jak Saturník operuje s ustanovením synody ve Vratislavi z r. 1248 v souvislosti s otázkou sňatku únosem a jak o tomto dokladu, spadajícím do oboru církevního práva, soudí t. č. nejlepší znalec dějin církevního práva v Polsku prof. Abraham, Zawarcie małżeństwa w pierwotnem prawie polskiem (1925), str. 72.¹

Nejasně-
nost
právních
pojmu.

Máme-li se obrátiti konečně ke kritice věcného obsahu Saturníkovy knihy, musíme připomenouti, že nedostatky, které jsme vytkli, totiž vady v metodě, nedostatek znalosti literatury a zvláště pak nesprávný výklad

¹) Prof. Abraham připojuje k ustanovení synody tento výklad: „prawdopodobnie większą tu rolę odgrywała porywczosć i zapalność natury polskiej, niż ciągłość tradycyi z czasów przedhistorycznych. Srv. k tomu, co praví *Tymieniecki*, Spoleczeństwo Słowian Lechickich, str. 101.

pramenů obráží se ve vadách věcného obsahu. Předem však, než rozebereme obsah Saturníkovy publikace, uvedeme ještě doklady, z nichž je patrna nejasnost právních pojmů, s níž se zde setkáváme.

Markantní příklad jest na str. 66, 72 a 89. Na str. 66 a 72 Saturník prohlašuje, že příbuzní, náležející k širší neb užší rodině, byli spoluvlastníky rodinného jmění. Na str. 89, kde se vykládá o kolektivním vlastnictví, náležejícím širšímu nebo užšímu příbuzenskému svazku, pak praví doslovně takto: „V pojmu svém znamenalo kolektivní vlastnictví veškerost práv k věci, jež náležela širšímu neb užšímu příbuzenskému svazku. Toto vlastnictví nebylo žádným spoluvlastnictvím (condominium) ve smyslu římském.“ I když nehledíme k tomu, že tvrzení na str. 66 a 72 je nesprávné a že odporuje tvrzení na str. 89, je zde zdůrazniti pojmovou nejasnost spoluvlastnictví a společného vlastnictví, která se jeví v tvrzeních na str. 66 a 72.

Jiná pojmová nejasnost jest patrna z tvrzení na str. 37—38. Zde tvrdí toto: „Základní rozdíl mezi věcmi u Slovanů zračil se tudíž původně ve způsobu jich nabytí: bona quaesita — bona avita. Rozlišování to mělo též důležitost po stránce disposiční. Jen s věcmi, jichž jednotlivec mohl ‚nabytí‘, tedy s věcmi movitými bylo možno volně nakládati a případně je zciziti; naproti tomu majetek nemovitý (‚dědina‘), na němž po předcích žily a hospodařily krevní svazky, se z dispozice jednotlivé osoby vymykal a v zásadě byl nezczizitelný.“ Z tohoto textu bude každý souditi, že Saturník ztotožňuje bona quaesita = movitosti, bona avita = nemovitosti. Zatím však při bona quaesita šlo o nabyté nemovitosti. Ostatně Saturník to sám tvrdí na str. 117 a odporuje tak svému tvrzení ze str. 37—38.

Nejasnost pojmovou spatřujeme také v tvrzení na str. 22, že nebylo u Slovanů tříd společenských, a na str. 33, kde se tvrdí, že otroctví u Slovanů bylo „při uznávaném jeho subjektivním rázu a dědičnosti společenskou třídou čili stavem“. Na str. 47 trestní ustanovení, určující trest na únos, obsažené v knize Rožmberské, je Saturníkovi dokladem pro „udržující se obyčej unášeti ženy“ v právu českém. Nelogickým závěrem, plynoucím z pojmové nejasnosti, je také rčení na str. 81, kde tvrdí: „Příbuzenské svazky, podobně jako právnické osoby neumíraly; nenastával případ nějaké ‚hereditas jacens‘.“ Je těžko vyložiti také smysl Saturníkova rčení na str. 77: „Tam, kde bylo třeba ustanoviti poručníkem osobu cizí, byl k tomu obyčejně vybírán nejbližší mužský příbuzný.“

Uvedli jsme vzájemné rozpory pojmové, které se v Saturníkově knize vyskytají. K těm rozporům obsahovým, o nichž jsme se už zmínili, možno také připojiti rozpor na str. 131, 148 a 152. Na str. 131 se tvrdí, že Slované se zaměstnávali převážně zemědělstvím a pastvou dobytka a že „téměř všechny potřeby opatroval si slovanský pohan domácími prostředky...“ Na

Rozpory
obsahové.

str. 148 Saturník tvrdí, že s větším rozvojem obchodu se setkáváme u Slovanů počínajíc VIII. stol. po Kr. A konečně na str. 152 praví toto: „Obchodní styky Slovanů s cizinou datují se již od dávných dob, kdy ještě sídlili v své pravlasti v Zakarpatí.“ Význam obchodu zde zdůrazněn.

Obsah
knihy.

Probíráme-li obsah knihy Saturníkovy, musíme rozeznávat, jak se jeví v jeho knize obraz právního řádu starých Slovanů a jak se zde objevuje další právní vývoj právních řádů jednotlivých slovanských národů. Pokud jde o prvou část obsahu jeho knihy, dlužno mít na paměti, že jde z velké části o reprodukci Kadlcovy knihy. Proto obsah této části nutno posuzovat jednak se zřetelem k dalšímu pokroku vědeckému, jehož slovanské právní dějiny dosáhly od r. 1912, a pak ovšem také v těch obsahových částech, kde se Saturník od stati Kadlcovy uchýlil a změnil ji. Zda na prospěch vědeckého zkoumání, o tom budeme mít příležitost se přesvědčiti.

I druhou obsahovou část knihy Saturníkovy bude nám probrati. Zde jde o Saturníkův výzkum, a budeme tedy moci i zde na obsahu konstatovat, zda kniha Saturníkova značí ve vědeckém zkoumání krok vpřed či vzad.

Připouštíme, že Saturník shromažďuje v obsahu své knihy doklady vybrané z literatury i z pramenů z různých slovanských práv. Jsou to doklady dosti hojné. Avšak jak jejich výběr, tak také jejich sestavení je kusé a, jak bylo uvedeno, chaotické. Saturník nejen nehledí k novější i starší literatuře a nevyčerpává ji. Ale i tím, že nepoložil si časovou hranici, do níž by vývoj slovanských práv líčil, zůstává v některých kapitolách své knihy vlastně v pravěku slovanském¹ a někde jde opětně až do doby nové, jak o tom byla již řeč. A proto nás neuspokojí žádná část obsahu Saturníkovy knihy: buď se v ní setkáme s vadným výkladem pramenů, s nedostatkem literatury anebo s vadným pojetím problému.

Na některé otázky obsahové, hlavně po stránce problematické, chceme zde upozorniti.

Kadlec a jiní badatelé slovanských právních dějin² zdůrazňují, že ve starším právním vývoji u Slovanů subjektem právním je jednotlivá osoba jen zřídka. Jednotlivá osoba je subjektem právním jen v právních poměrech týkajících se movitostí a v právních poměrech rodinného práva. Větší význam mají rodina a rod jako svazové jednoty osob. Badatelé se snaží vy-

¹) To se týká na př. § 1, 2 a 5.

²) Kadlec, O prawie prywatnem zachodnich Słowian, l. c. 92; *Зигель*. Исторія славянскаго права, II, str. 23—26 (Організація славянскаго рода); *Тумієнєcki*, Spoleczeństwo Słowian Lechickich, str. 19 násl.; *Kapras* Jan, Právní dějiny zemi koruny České II, (v Praze 1913), str. 54 násl.; *Schreuer* H., Untersuchungen zur Verfassungsgeschichte der böhm. Sagenzeit, str. 35 násl., 51 násl.; *Lippert* J., Sozialgeschichte Böhmens I, (Wien 1896), str. 27 násl., 191 násl.; *Vacek* Frant., Sociální dějiny české doby starší, (v Praze 1905), str. 5 násl.; *Koňjarevskij* A. A., Древности права Балтійскихъ Славянъ, Praha 1874, str. 73 násl.; *Kutrzeba*, Historja ustroju Polski (Kraków 1931 [7. vyd.]), str. 6 násl., 10 násl.

tknouti a odlišiti pojem rodiny a rodu. Neskrývají obtíží, s nimiž se setkávají při tomto odlišování, zvláště když v organizaci rodiny byly známy dvě formy rodiny, širší a užší, a z nich forma rodiny širší blížila se rodu. Ve sdružení a spojení rodů spatřují badatelé organizaci plemennou, v níž souhlasně všichni vidí počátek veřejnoprávní organizace státní. Proto plémě a organizaci plemennou nenalezneme v literatuře dosud uvedenu mezi subjekty soukromoprávními.

Mezi badateli není ovšem jednoty, v jakém vývojovém a časovém pořadí postupovala organizace rodiny, rodu a plemene. Někteří pokládají je za zjevy současné, jiní, zdůrazňující v organizaci plemenné počátky organizace státní, pokládají organizaci plemennou za výtvar pozdější. Nejen v prame-
nech, ale zvláště v literatuře užívá se výrazů plémě, rod promiscue a někteří užívají výrazů plémě, kmen, jiní chtějí výraz kmen odlišiti. Úkolem právních historiků jest obsah těchto pojmů precisovati.¹

Nikoli bez rozvahy a bez srovnávacího studia kloní se badatelé slovanského pravěku k mínění, že rodinu je pokládati za základ vývoje právních a sociálních útvarů dalších, tedy i rodu.² Pročítáme-li jejich zkoumání, podložené bohatým materiálem, nemůžeme je prohlásiti za povrchní a nevědecká. Dosavadní badatelé v rozboru těchto otázek jdou zpět do pravěku indoevropských národů a neskrývají obtíží, s nimiž se setkávají.

Není těchto pochybností, odůvodňovaných mnohými badateli slovanských právních dějin, v knize Saturníkově! V jeho knize³ je v těchto otázkách jasnost a určitost, takže po přečtení jeho vývodů každý méně informovaný čtenář by o pochybnostech dosavadních vědců prohlásil, že při nejmenším tito badatelé přeceňují své vědecké schopnosti. Saturník především konstatuje, že už v dávnověku vládl právní řád a že „bez něho by vznikl chaotický boj všech proti všem“.⁴ Srovnáme-li tuto these s tím, co o pravěké organizaci lidstva probadali vědci velmi zasloužilí (na př. Edv. Meyer),⁵ pak ovšem Saturníkovu these musíme zařaditi do rčení vědecky málo podložených.

Saturníkova konstrukce o právních podmínkách nejstarší doby u Slovanů jest tato: nejdříve byla organizace plemenná (str. 9), ta se při trvalém usazení plemen rozpadla a funkci společenských jednotek převzaly rody (str. 10). Když „prvotiny těžkého boje rodů s přírodou náležely minulosti“

¹) Srov. *Zháněl Stan.*, Jak vznikla staročeská šlechta (Brno 1930) str. 9 násl.; *Balzer*, Uwagi o kształtach państw, I, c., str. 2—3.

²) *Abraham*, Zawarcie małżeństwa..., str. 319; *Tymieniecki*, Spoleczeństwo Słowian..., str. 20 násl.

³) Na str. 9—23.

⁴) Str. 9.

⁵) *Ed. Meyer*, Geschichte des Altertums I (5. vyd. [Stuttgart 1925]), str. 5 násl., *Tymieniecki*, Spoleczeństwo Słowian..., str. 13 násl.

(str. 15), rodový systém se rozpadl a nastoupily rodiny složité. Konečně rodiny složité ustupují rodinám prostým (str. 15).

To je schema, které naprosto není ve shodě s výsledky dosavadního zkoumání.¹ Nápadné jest, jak k tomuto schematu Saturník došel: parafrazuje Kadlcovu stať a přece se od ní uchýlil.² Toto uchýlení vzniklo z neporozumění. Kadlec mluví jediné o rodu a rodině jako o právních subjektech a rod pokládá za základní jednotku společenskou. Rod vznikl podle něho tříštěním původní kočovnické hordy. Saturník zde nejen špatně přeložil Kadlcův text, ale také mu neporozuměl a podle toho sestrojil své schema.

Badatelé právních dějin slovanských, zkoumajíce vývoj rodiny a rodu, sledují také vývoj jejich usídlení. Přihlížejíce k patronymickým názvům slovanských vesnic kloní se k názoru, že budování slovanských vesnic dálo se původně od rodů. Rod se usídlil ve vesnici jedné, nebo, byl-li početnější, zakládal vesnic více. Proto mluví se o rodových vesnicích. Ale i při těchto otázkách je řada sporných bodů. Jde tu především o otázku, v jakém poměru je zakládání vesnic rody s původní sídlištní formou u Slovanů. Po výzkumech Balzerových³ badatelé kloní se k mínění, že původní sídlištní formou slovanskou byl systém jednodvorcový.⁴ S tím ovšem souvisí otázka další — jak se shoduje jednodvorcová podoba slovanských vesnic s tvořením vesnic usídlením rodů? Jest jednodvorcová vesnice větší jednotou než rodinou? Existuje ve vesnicích, skládajících se z více dvorců, pouze částečné společné vlastnictví? To jsou otázky, které zaměstnávaly znamenité badatele slovanských právních dějin i v souvislosti s vývojem rodinného nedílu. Badatelé tito opětne velmi opatrně formulují odpovědi na tyto otázky: je jim známo, že jejich domněnky nejsou dosti bezpečné, neboť mohou se

¹) Odporuje i tomu, co tvrdil Kadlec, Rodinný nedíl čili záduha v právu slovanském (Praha 1898), str. 129, kde se tvrdí, že plemenná organisace, která by byla zřízením soukromého práva, nedá se dokázati kromě u Slovanů jižních. Srov. *Tymieniecki, Spoleczeństwo Słowian...*, str. 107 násl.

²) Kadlec, l. c. 94:

...Trudnej walki z przyrodą nie może tutaj podejmować jednostka, lecz większa ilość połączonych jednostek. Przychodzi im często walczyć z rozmaitymi nieprzyjaciółmi tak, że osiedlona grupa musi się organisować... Dawniejsza horda naturalnie przestaje istnieć. Rozpada się na rody, ...

Saturník, str. 10:

Plemenná organisace jevila silnou soudržnost arci jen potud, pokud vnější okolnosti k ní nutily a jí vyžadovaly, tedy pokud plemena byla v pohybu na cestě za novými sídly a proti nepřátelským útokům bylo nutno se brániti... původní celek se tříštil a do popředí vystupovaly složky, z nichž se plemeno skládalo. Funkci společenských jednotek převzaly rody...

³) Jest to zvl. jeho stať: Chronologia najstarszych kształtów wsi słowiańskiej i polskiej. *Kwartalnik historyczny XXIV.* (1910).

⁴) *Niederle, Slovanské starožitnosti. Oddíl kult. III, sv. I.* (1912), str. 195.

v svých zkoumáních odvolávati často jen na analogie ve vývoji jiných indoevropských práv, neboť dokladů z historických památek slovanských je velmi málo.

Saturník nesdílí obav badatelů slovanských právních dějin o dosažení vědecké pravděpodobnosti. Parafrazuje (na str. 10—16) encyklopedickou stať Kadlcovu (str. 94—95) a nepokládá ani za potřebné vyrovnati se i s literaturou, kterou uvádí Kadlec,¹ ba nezdůraznil ani to, nač i sám Niederle upozorňuje, totiž na sypkou půdu, na níž staví ti, kdo chtějí z patronymických a posesivních názvů vesnic tvořiti chronologický obraz vývoje vesnic u Slovanů.²

S teorií rodovou souvisí theorie zádušná, jíž věnována je ve vědecké literatuře slovanské pozornost kromobyčejná. S oběma pak je spojeno i zkoumání otázky, zda vládl u Slovanů původní agrární komunismus. Vládl tento agrární komunismus v původním rodu? Jest rod totožný s jednotou hospodářskou? Jest zádušná totožná s hospodářskou jednotou rodu? Vládl původní komunismus ve vesnicích slovanských? To jsou opětně otázky, na něž soustředí pozornost badatelé slovanského pravěku.³ Kadlec v své stati rozeznával a odlišoval rod a jednotu hospodářskou. Upozorňoval, že není dokladu o agrárním komunismu v rodových obcích z historických pramenů slovanských a že lze tedy o něm vysloviti jen domněnky (str. 95), čerpané z analogie právních dějin národů jiných, zvláště germánských. Připojil se pak svým výkladem k theorii o tak zv. Markgenossenschaft. Od r. 1912 však zvláště ve vědě německých právních dějin na podkladě studia Dopschova vznikla odůvodněná pochybnost o původnosti a stáří kolektivního vlastnictví v markovém společenství a tím ovšem otrěsen také základ pro analogické úsudky pro právo slovanské.⁴

Opětně není o těchto otázkách pochybností v díle Saturníkově. Vše je zde určité a jasné! Saturník reprodukuje to, co je obsaženo v knize Kadlcově, s tím, že opouští zdůraznění problematiky a s tím, že přemísťuje text Kadlcův na jiná místa v své knize, aniž by sdělil, že jde o text Kadlcův.⁵ Při jeho líčení však přece vznikají pochybnosti. Saturník na př. zdůrazňuje,

¹) Jest to zvl. uvedená stať Balzerova.

²) *Niederle*, Slov. star. ŽSS. III., sv. 1., str. 202.

³) Srov. k tomu *Krofta Kamil*, Přehled dějin selského stavu v Čechách a na Moravě (v Praze 1919), str. 3—9; *Tymieniecki*, Spoleczeństwo Słowian..., str. 26—29.

⁴) *Dopsch A.*, Die ältere Sozial- und Wirtschaftsverfassung der Alpenslaven, Weimar 1909; *týž*, Die Wirtschaftsentwicklung der Karolingerzeit vornehmlich in Deutschland I, II (2. vyd. [Weimar 1921—22]).

⁵) To, co uvedl Kadlec v své stati v kapitole o podmínkách a předmětech právních (str. 95—97), Saturník reprodukuje v svém paragrafu o vlastnickém právu na str. 90—92. Je zajímavé, že na své straně 93, pozn. 8, reprodukuje to, co uvedl Kadlec na str. 93—94 své stati, nezná však dalších spisů novějších.

že rod představoval nejen jednotu krevní, nýbrž i hospodářskou,¹ mluví o starešinách rodu, kteří řídili rod. V § 10 věnoval se zvláště líčení organisace rodinného nedílu, vyzdvihuje, že: „V dobách, kdy Slované vstoupili na jeviště dějin, žili v širších svazcích příbuzenských, než je rodina.“ Ale ani slovem se nezmiňuje již o rodu. Je tedy podle Saturníka rod totožným s rodinným nedílem? Názor Saturníkův na vývoj vlastnického práva u Slovanů je rovněž zajímavý. Saturník stojí na stanovisku ryzího původního komunismu u Slovanů. Čteme-li na př. thesi Saturníkovu na str. 90, že Slovanům: „Půda byla taková comunis res omnium jako dnes na př. voda nebo vzduch“, jsme přesvědčeni, že jen neoborníci budou této thesi věřiti. Právní historik se ptá, kde má pro toto tvrzení Saturník doklady, tvrdí-li dokonce, že tento stav trval u Slovanů do sklonku X. stol.²

S pojetím tohoto agrárního komunismu souvisí i pojetí rodinného nedílu u Saturníka. Saturník věnoval mu zvláštní § 10 a „vzal v něm za základ“ Kadlcovu monografii, vyšlou r. 1898. Kadlec v své monografii pojal problém rodinného nedílu u Slovanů tak, že v samostatných kapitolách stavěl před oči badatelům právní předpisy současné u Jihoslovanů a u Rusů a samostatně probíral historický vývoj tohoto institutu u Jihoslovanů, Rusů, Čechů a Poláků. Činil pak závěry pro slovanský pravěk.

Jeho monografie vyvolala hojně polemické literatury, která ujasňovala jednotlivé otázky, jichž se Kadlec dotkl. Saturník nezná této literatury.³ V svém „vzetí za základ“ Kadlcovy monografie postoupil dále: to, co Kadlec probírá podle současných předpisů jihoslovanských a ruských, Saturník mísí s historickým vývojem, jako by tu nebylo třeba rozeznávati. Tím se stalo, že Saturníkova stať o rodinném nedílu, ač zakládá se na Kadlcově knize, odporuje i tomu, co tvrdil Kadlec, zvláště když Saturník, jak uvedeno, nepoužil další vědecké produkce Kadlcovy. Saturník tvrdí (str. 74), že v určitých případech rozděloval se rodinný nedíl také losováním, což prý bylo zejména praktické, chtělo-li několik podílníků týž díl. Tomuto názoru, který byl vysloven také Balzerem⁴ (Saturník

¹) Na str. 12.

²) Saturník v své knize tvrdí výslovně, že Slované žili nejprve jako *kočovníci*, pak teprve přešli k zemědělství. (Kadlec, kterého „vzal tu za základ“, vyjadřuje se mnohem opatrněji!) *Je zajímavé, že Niederle, v týchž Slovanských starožitnostech, jejichž svazkem je kniha Saturníkova, vyslovuje se velmi striktně proti tomu, že by Slované byli kočovníky. Mluví jen, že „staří Slované až do počátků doby historické měli stav pohyblivého zemědělství“* (Slov. starožitnosti ŽSS. III, 18) a brojí proti tomu, aby se Slované kočovníky nazvali.

³) Uvedl jsem tuto literaturu v svém Dědickém právu podle českého práva zemského (v Bratislavě 1922), str. 7. Jde tu o spisy: *Peisker*, Slovo o záduze, Praha 1899; *Balzer*, O zadrudze słowiańskiej, Uwagi i polemika. Kwart. hist. XIII; *Kadlec*, K slovu o záduze (Praha 1900); *Pekař*, K sporu o záduhu staroslovanskou, ČČH. VI; *Kadlec*, Rodinný nedíl ve světle dat srovnávacích dějin právních (Brno 1901).

⁴) *Balzer*, Historyja porównawcza, str. 50.

ovšem o tom neví), Kadlec¹ celou svou vědeckou osobností vehementně odporoval a dokazoval velkým srovnávacím materiálem, že přiděl nemovitého majetku losem vyskytál se nikoli při záduze, nýbrž při vesnické obci čili marce (rusky mir).²

Badatelé, zkoumající právní postavení žen u Slovanů, upozorňovali, že ženy měly v době historické u Slovanů jiné právní postavení než u Germánů. Sledující toto příznivé právní postavení žen v dobách pozdějších, soudili, že i v nejstarší době ženy u Slovanů měly právní postavení příznivé. Dokonce novější práce některých badatelů tvrdí, že právní postavení žen i u Germánů a u Arijců vůbec bylo původně příznivé a zhoršovalo se teprve později. Nebyla tu práce těchto badatelů nejen povrchní, ale také nevědecká: bylo jim problémem, zda u Slovanů v pravěku nevyskytál se matriarchát a právo mateřské a zda nejví se právě zbytky těchto institutů v příznivějším právním postavení žen u Slovanů.³ Kadlec v své stati tvrdil, že byl rozdíl mezi osobami různého pohlaví ve starém právu u Slovanů. Vyslovuje mínění, že v právu selském byla žena u Slovanů míže postavena než muž.⁴

Saturník parafrasuje Kadlce,⁵ ale jde dále. Tvrdí, že právní postavení žen u Slovanů bylo velmi nízké. Na podporu tohoto svého tvrzení uvádí zprávy Herbordovy a Ebbovy, že novorozená děvčata u Slovanů pomoranských byla vražděna. Na jiném místě jeho spisu se dovídáme, že tato novorozená děvčata byla vražděna — od pomoranských žen! Saturník zde ovšem dodává že „je samozřejmé (!), že [pomoranské ženy] jednaly tak v dohodě se svými muži, ne-li dokonce k přímému jich vyzvání“.⁶ Tento doklad je mu nejprve (na str. 17) potvrzením nízkého právního postavení žen a na druhém místě (str. 63) týmž dokladem dokazuje otcovskou moc nad životem a smrtí dětí v rodině! Ale Saturník sám uvádí odporující doklady: proč nevysvětlil rozpor, který se jeví mezi zprávou Ebbovou a sdělením Ibrahima ibn Jakuba (podle Saturníka Al Bekriho!), že u Slovanů zbohatne ten, komu se narodí dvě nebo tři dcery. Vždyť tuto zprávu také uvádí.⁷ Zkoumáme-li však zprávy Herbordovy a Ebbovy, nalezneme v nich

Právní
postavení
žen
u Slovanů.

¹) Kadlec, Základní otázky slov. právních dějin. Sborník věd práv. a stát. I, 104

²) Na str. 74 k odstavci o dělbě rodinného nedílu losem Saturník připojuje větu: „Stále se množící dělby rodinného majetku měly v zápětí chudnutí selského obyvatelstva.“ Líčí tedy rodinný nedíl jen u selského obyvatelstva?

³) Kapras, Manželské právo majetkové (v Praze 1908), str. 14; Abraham, Zawarcie małżeństwa..., str. 6 násl. Srov. též Schreuer, Untersuchungen, str. 40; Kozáková, Právní postavení ženy v českém právu zemském (v Praze 1926).

⁴) Str. 98—99.

⁵) Na str. 17.

⁶) Str. 63. S. stupňuje svou stilisací větu Kadlcovu str. 106.

⁷) Str. 48. Tato zpráva byla podrobně vysvětlena Abrahamem, Zawarcie małżeństwa, str. 80, 117—118.

výslovně uvedeno, z jakých důvodů byla novorozená děvčata vražděna: *si plures filias aliqua genuisset, ut ceteris facilius providerent, aliquas ex eis iugulabant, pro nichilo ducentes parricidium*.¹ Není zde tedy zdůrazněno ani nízké právní postavení žen (novorozenata vraždily ženy), ani otcovská moc nad životem a smrtí, nýbrž položen důraz na důvody hospodářské, jež vedly k tomu, že z novorozených děvčat byla některá vražděna, aby bylo možno o ostatní se lépe postarati. Tento názor a výklad pramene není nový, byl v literatuře již uveden.²

Ačkoliv opětovně zdůrazňuje nízké právní postavení žen u Slovanů,³ a, jak jsme viděli, zdůrazňuje povahu ženy jako věci ještě v XV. stol., přece přesvědčivě vykládá, jak významné postavení měla gospodja (žena náčelníka rodinného nedílu) a jaké právní přednosti měly ženy (vdovy) před muži, pokud jde o poručenství, a to v dokladech již z doby sepsání staroslovanského životopisu sv. Václava.⁴ Lze si podle Saturníkova líčení učiniti přibližně jasný obraz o právním postavení žen u Slovanů?

V § 4 Saturník pojednává o otrocích u Slovanů. Postavil se na stanovisko, že právní postavení otroků u Slovanů bylo lepší než u Římanů a ostatních národů. Dokládá své tvrzení také doklady jihoslovanských pramenů, které vykazují vliv římského práva. Jeho doklady se zde opětně hromadí z pramenů z X., XII., ba XVI. stol. (str. 25). Viděli jsme, že nemůžeme Saturníkovým dokladům důvěřovati, i když výslovně se odvolává na citát z literatury (Dąbkowski). Této literatury mnoho ovšem necituje, zatím co některé starší práce daleko podrobněji o otrocích u Slovanů pojednaly.⁵ Saturník se bez jediného citátu literárního velmi povrchně zmiňuje také o vzniku selského poddanství, o němž mluví jako o druhu nevolnictví. Není zde přihlédnuto nejen k obtíži problému v celku, ale není zde tento problém řešen ani se zřetelem k jednotlivým slovanským národům, k Slovanům západním, východním a p., krátce, je zde podán zcela kusý obraz problému, o němž literatura prohlašuje toto: „Vyložiti tento ohromný převrat ve společenském ústrojí národa, vysvětliti vznik poddanství, jímž stížena byla převážná jeho většina a jež, ustálivši se v pozdějším středověku, udrželo se až do doby nedávno minulé, je historický problém nadmíru důležitý, zvláště pro dějiny selského stavu, ale ovšem také velmi nesnadný. Není to sice problém český, nýbrž všeevropský, takže vědecky možno jej řešiti jen za stálého srovnávání poměrů českých s poměry jiných zemí a národů, zvláště takových, jež nám byly místně

1) M. G. H. S. XX, 741, Herbordi Vita Ottonis II, 33.

2) *Tymieniecki, Spoleczeństwo...*, 103.

3) Str. 57—58.

4) Str. 70 a 76.

5) Jest to zvláště *Vackovo* dílo, Sociální dějiny české doby starší, str. 54 násl.

i kulturně blízké, ale přece v každé zemi, u každého národa se tu objevují zvláštnosti, odchylky, namnoze značného významu, které nedovolují přenášeti prostě, takřka mechanicky, poznatky získané studiem poměrů národa jednoho na národ druhý...“¹

Literatura o dějinách svazku manželského u Slovanů je dnes neobyčejně hojná a možno říci, že tento právní obor je velmi dokonale v právu slovanském propracován.² Ukazuje se, že již ve slovanském pravěku Slované žili ve svazcích manželských, založených převážně na principu monogamickém, s mocí patriarchální. Vylučuje se pro slovanský pravěk pohlavní promiscuita, odmítá se polyandrie a případy polygamie, s nimiž se v nejstarších památkách setkáváme, vysvětlují se jako výjimečné a jen v případech, kdy bohatí a mocní mezi Slovany měli více žen.

Literatura zkoumá i otázky matriarchátu, práva mateřského a, jak uvedeno, hledí vysvětliti některé zjevy pozdější jako pozůstatky matriarchátu; avšak v tomto směru jde o řadu dohadů. Mezi tyto domněnky náleží i vysvětlování tak zv. snochačstva, které mohlo se však vyvinouti také jako důsledek hospodářských poměrů, jak ukazují doklady, potvrzující snochačstvo i u jiných národů než slovanských.³

Saturník, ač se staví na stanovisko literatury novější, směšuje s jejími názory starší doklady, které podlehly kritice, a pronáší domněnky, které odporují zkoumání nové vědecké literatury. I zde vzniká obraz svazku manželského u Slovanů, který je nejen kusým, ale také, mírně řečeno, nejasným, když není probrána nová literatura při pramenné kritice. Saturník uvádí zprávu Kosmovu a Nestorovu jediné s tím, že cituje kritiku Sergjějevičovu. A přece zprávy obou kronikářů byly podrobeny obsáhlé kritice, takže nelze je dnes citovati bez ní. Zpráva Kosmova byla pokládána buď za fikci, buď byla vykládána vlivem antických autorů, buď konečně, že Kosmas nerozuměl současným poměrům rodinným, plynoucím ze soužití rodů a nepřesně tyto právní poměry charakterisoval.⁴ Zpráva Nestorova kritisuje se jako zpráva mnichova, pod jehož pojetí manželství nespadal současný svazek manželský.⁵ Jak soudí Saturník o polygamii a jaké doklady

Manželství
u Slovanů.

¹) *Krofta*, Přehled dějin selského stavu..., str. 11.

²) Neobyčejně důležitým je zde dílo *Abrahamovo*, *Zawarcie małżeństwa w pierwotnem prawie polskiem*, které přináší základy pro slovanské právo vůbec. Doplňkem tohoto díla je malá studie Adamusova, *Uwagi o pierwotnem małżeństwie polskiem i słowiańskiem* (Lwów 1927).

³) *Koranyi* Karol, „Snochaństwo“ we Włoszech północnych w IX. wieku. Lwów 1929.

⁴) *Brückner* A., *Wierzenia religijne i stosunki rodzinne*. Enc. Polska IV, 2 (Kraków 1912), str. 184; *Abraham*, *Zawarcie...*, 10—11; *Bretholz* ve vydání *Kozmovy kroniky* v *Monumenta Germaniae historica*. SS. Nova series t. II (Berlín 1923), str. XXVII násl.; *Adamus*, *Uwagi...*, str. 13—15; *Kolář* A., *Kosmovy vztahy k antice*. Sborník fil. fak. univ. Komenského, roč. III.

⁵) *Zigel*, *История...* II, str. 26.

shromažďuje, uvedli jsme výše. Zde možno ještě uvést, že Saturníkovi dokladem toho, že mnohoženství udržovalo se jako faktický stav u Poláků ještě v XVI. stol. — jest trestní ustanovení Litevského statutu,¹ a to trestní předpis na dvojženství. Nebylo by logickým závěrem, kdyby byl Saturník použil i trestního ustanovení našeho trestního zákonníku, určujícího trest za bigamii, a dokazoval, že u Čechů „udržuje se mnohoženství jako faktický stav“ ještě nyní?

V právu dědickém musel Saturník postoupiti k pramenům z doby pozdější, aby doplnil mezerovitost pramenů doby starší. Učinil tak opětě bez prozkoumání literatury, která o dědickém právu v slovanských právech jest.² Dochází zde opětě ke kusému líčení, které jest velmi těžce srozumitelné a které vykazuje rovněž i chyby. Tak na str. 85 líčí, jak se dědické právo rozvíjelo a tvrdí: „Postupem doby, jak již bylo naznačeno, docházelo k prolomení úzkého okruhu dědiců a povolávají v nedostatku synů dcery a případně též boční (neoddělení) příbuzní.“ Zajisté, že bude záhadné, jak tito neoddělení boční příbuzní, kteří jsouce neoddělení žili v širší nedílné rodině, nabývali teprve „postupem doby“ dědického práva. Saturník nevytýká, o kterém slovanském právu mluví, ač se zdá, že tato these jeho má býti vztažena na všechna práva slovanská. Jde-li v jiných kapitolách v jednotlivých slovanských právech až do doby přítomné, mohl snad zde věnovati větší pozornost na př. právu českému v XII. a XIII. století.

O názorech Saturníkových na vývoj vlastnictví u Slovanů bylo promluveno již výše. Je zajímavé, že ani slovem se Saturník nezmínil o teoretickém výkladu vývoje odúmrtného práva vládce a teoretickém výkladu, který zdůrazňuje vlastnické právo panovníkovo na nemovitostech v celém státním území. Vždyť i toto teoretické pojetí našlo místo v literatuře slovanských práv.³ V dějinách práva včelařského (o brtích) zná z právních pramenů českých jediný doklad, a to opětě z návrhu provinciálních statutů z XIX. stol. podle materiálu uveřejněného Stupeckým.⁴ V usta-

¹) Doklad patrně převzat z *Dąbkowského*, Prawo prywatne I, 335, ale Dąbkowski zde používá tohoto dokladu zcela v jiném směru než Saturník, který dokazuje, že mnohoženství bylo u Poláků ještě v XVI. stol.

²) Příkladem uvádíme: *Hube* Jos., Wywód praw spadkowych słowiańskich (Warszawa 1832); *Petranović* B., O pravu nasledstva kod Srba, Rad jug. ak. kn. XXIII.; *Balzer*, O następstwie tronu w Polsce (Kraków 1897) (kde je obsaženo mnoho postřehů o soukr. právu dědickém); *Kalousek* J., O staročeském právě dědickém... (Praha 1894); *Čelakovský*, Právo odúmrtné k statkům zpupným v Čechách (Praha 1882); *Bloch*, Die Entwicklung des königl. Heimfallsrechtes im böhm.-mährischen Landrecht (Praha 1909); *Rauscher* Rud., Dědické právo podle čes. práva zemského (Bratislava 1922).

³) Srov. *Tymieniecki*, Spoleczeństwo Słowian..., 32.

⁴) Str. 98.

noveních sněmu z r. 1265 či r. 1266 spatřuje omezení práva kořistění, které však podle jeho výkladů bylo druhý den vojenského pochodu domácím vojsku dovoleno na domácím obyvatelstvu, ač z ustanovení tohoto sněmu, vzniklého za Přemysla Otakara II., plyne, že bylo zakázáno loupění domácího vojska na domácím obyvatelstvu a dovolen za určitých podmínek jen nocleh, braní píce a příprěž.¹

Výklad Saturníkův, že půda byla Slovanům, když přešli k zemědělství, „taková res comunis omnium jako voda nebo vzduch“, kontrastuje s dalším podrobným výkladem o právu věcném, kde se ovšem nešetří tvrzením, že uváděná pravidla věcného práva koření v dávnověku slovanském. Tak na př. vykládá o mezích pozemků na str. 108 tvrdí: „Již od nejdávnějších dob šetřeno bylo u Slovanů pravidla, že sousední pozemky je nutno oddělití mezemi (prasl. medja).“ Do které doby zpět jdou tyto „nejdávnější doby“? Jakých dokladů Saturník užívá při svém líčení práva věcného, uvedli jsme při příkladech o právu převěsy.

V právu věcném odlišují se v historickém vývoji právní poměry k věcem nemovitým a movitým. Saturník je odlišuje, pokud „bere za základ“ knihu Kadlcovu. Tam však, kde postupuje dále, nenalézáme zdůraznění tohoto rozdílu. Tak na př. při nabytí vlastnictví.

O právu obligačním Kadlec tvrdil, že bylo nejméně vyvinutým oborem právním u Slovanů v době nejstarší. Kadlec v své stati zdůrazňoval tuto svou thesi a uváděl pro ni doklady nezvratné. Uváděl také, že i terminologie slovanská dosvědčuje, že právní instituty obligačního práva přejímali Slované od národů cizích a zvláště germánských (srov. koupě, got. kaupôn, st. h. něm. choufan).² Kadlec uváděl, že obligační právo slovanské má z těchto důvodů velmi málo charakteristických znaků původních a slovanských.

Saturník tomuto oboru právnímu věnoval pozornost v své knize vlastně největší. Pokročil tu z největší části dále. Jakým způsobem si zde počínal, ukáže několik ukázek. Saturník pokusil se aplikovati nauku o dluhu a ručení podle germanistické nauky na práva slovanská. Snaha ta byla by chvályhodnou, kdyby byl postupoval bez vad a kdyby byl ovšem prostudoval tuto nauku v literatuře, která se tímto problémem zabývá u národů jiných, zvláště u Germánů. Že tak neučinil, potvrzuje jeho vadné pojetí problému. Saturník tvrdí,³ že pod pojmem dluhu rozuměla se jednak

Právo
obligační.

¹) CJB, I, č. 52, str. 156 násl. Výklad *Lippertův*, Socialgeschichte Böhmens I., str. 437, na nějž se Saturník odvolává a který stupňuje svou stilisací, zakládá se zde na omylu. V textu tohoto ustanovení není nic, co by nasvědčovalo právu kořistiti vojsku druhý den pochodu.

²) *Kadlec*, l. c. 111—113.

³) Str. 131—132.

povinnost dlužníková, jednak oprávnění věřitelovo („měl obdržeti splacený dluh“). V nauce o dluhu a ručení se zdůrazňuje, že v pojmu dluhu není naprosto obsaženo oprávnění, nýbrž povinnost, a to povinnost jak dlužníková, tak také povinnost věřitelova. Povinnost dlužníková záleží v povinnosti dluh plniti, povinnost věřitelova záleží v povinnosti plnění přijmouti. Z pojmu dluhu neplyne pro věřitele právo požadovati od dlužníka jisté plnění.¹ Vytčení pojmu dluhu je tedy u Saturníka v odporu s dosavadní vědeckou literaturou.

V nauce o dluhu a ručení zdůrazňovala se vývojová souvislost s trestním právem a trestným činem. Zdůrazňovalo se, že v nejstarším právním vývoji setkáváme se s dluhem, jenž vznikl buď trestným činem nebo slibem. Právní postavení dlužníka, jehož dluh vznikl slibem, nebyl-li dluh splněn, bylo původně analogické s postavením pachatele trestného činu.² Saturník bez jediného dokladu literárního i pramenného prohlašuje: „*Bezprávné činy nebývaly původně u Slovanů důvodem dlužního závazku.*“³ Toto tvrzení jest tedy rovněž v odporu s dosavadní naukou a je pozoruhodnější u autora, který chce psáti o trestním právu u Slovanů a spokojuje se nyní slibem, že chce jednati o „obligationes ex delicto“ až v právu trestním.⁴

Jakým způsobem „postupoval dále“ Saturník při líčení jednotlivých obligačních smluv, osvětlí nám přečtení § 23 o nájemní smlouvě. Saturník zde vytýká pojem nájemní smlouvy ve smyslu římského práva. Je to smlouva podle Saturníka, „jejímž obsahem jest závazek jedné strany dáti druhé jistou věc (neb i právo) za peněžitou náhradu v užívání, nebo konati jisté práce“.⁵ Pod tento pojem shrnuje však právní instituty, jichž právní povaha je zcela jiná. Jde zde opět o vědecký problém.

Vědecká literatura, sledujíc propůjčování nemovitostí, jež se vyskytají ve středověku a jež záležejí v tom, že vlastník rozsáhlých nemovitostí propůjčuje je osobám třetím v užívání, zdůrazňuje jejich účinky věcně právní. Líčí, jak povolna z tohoto právního poměru vytvářel se právní poměr obligační — nájem a pacht. Vědecká literatura právních dějin jednotlivých slovanských práv sleduje tento vývoj zvláště u německé kolonisace a v právu městském.⁶ V terminologii užívá česká věda pro označení tohoto právního institutu názvu „nájem“, je si vědoma však rozdílu mezi nájmem s účinky věcně-právními a mezi obligační smlouvou nájemní.

1) Srov. *Gierke* Otto, *Schuld und Haftung im älteren deutschen Recht...* Breslau 1910.

2) Srov. *Schrader O.-Nehring A.*, *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde II.* (Berlin-Leipzig 1929), str. 596; *Gierke*, *Schuld u. Haftung*, str. 7.

3) Str. 151.

4) Str. 152.

5) Str. 169.

6) *Krofta*, *Přehled dějin selského stavu...*, 10; *Kapras*, *Právní dějiny II*, str. 156.

I ty naše prameny, které podléhají recepci římského práva, tento rozdíl zdůrazňují.¹

Saturník „vzal za základ“ k svému § 23 úvod Kadlcovy knihy „Agrární právo v Bosně a Hercegovině“,² které jedná o platném právu v těchto zemích a obsahuje povšechný historický úvod. Saturník zevšeobecňuje vývody, zde uvedené, na všechna práva slovanská, mísí instituty, které vznikají teprve v nové době (na př. „nápolek“) a opětně uvádí doklady, které zdánlivě potvrzují jeho these. Jdeme-li však do pramenů, objeví se nám zcela jiný obraz vývoje a institutu. Na př.: Saturník tvrdí, že: „V Čechách již v XIII. stol. vyskytují se pozemkové pachtý doživotní,³ které přecházely v pachtý dědičné...“⁴ V pozn. 21 (zde chyba tisková 22) cituje Friedrichův Codex,⁴ kde prý je uvedena listina Přemysla Otakara z r. 1224 o smlouvě nájemní, kterou ujednal p. Ratmír s klášterem v Plasích o dědinu Těškov na dobu „quoad vixerit“. Protože nemáme v Saturníkově stati žádného jiného určení, musíme se domnívati, že pod pojmem „nájem“ míněna jest zde smlouva, „jejímž obsahem jest závazek jedné strany dáti druhé jistou věc za peněžitou náhradu v užívání“. Zatím však v prameni jde o kolonizační smlouvu, kdy panovník povolává lokátora Ratmíra, který osazuje pustou ves kláštera v Plasích. Lokátor povolává kolonisty, dostává k lokovaným nemovitostem věčné právo, záležející v držbě a užitcích — do své smrti. Po jeho smrti má se nemovitost vrátiti dřívějším držitelům. Jde zde tudíž o zcela jiné právní poměry, než o nájem v obligačně-právním smyslu.⁵

1) Brikcího z Licka, Práva městská (ed. Jireček, Praha 1880), str. 151.

2) Praha 1903.

3) Str. 173.

4) II., str. 247—248.

5) Citujeme zde pro informaci text listiny *Friedrich, C. D. II, str. 247—248, č. 258 (1224)*. ...Noverint tam presentis temporis homines quam futuri, quod dilecti nobis abbas et fratres eius in Pláz sua nobis aliquotiens conquestione monstrarunt, villam Thyskow, quam gloriosus rex Wladizlavs, pater noster karissimus, cum omnibus pertinentiis suis eidem contulit monasterio, iam per aliquot annorum curricula propter frequentes et diuturnos latrocinantium insultus incultam iacere et in solitudinem redactam nichil utilitatis seu commodi temporalis sibi vel aliis ministrare. Nos igitur quoniam regie maiestati nostre competit ipsorum iniurias, dampna, lesiones oculo clementiore respicere, perspecta corrigere et ne vacillent ulterius precavere: de eorum consilio et unanimi consensu fidelem baronem nostrum Rathymirum elegimus, qui ad locum memoratum colonos vocare, villas locare et inibi commorantes ab incursantium iniuriis debeat defensare. Predictus ergo baro noster nostris iussionibus gratanter prebens assensum, pro consequenda suorum venia peccatorum complendum fideliter suscepit opus iniunctum, ea tamen conditione, ut summam proventuum et utilitatem villarum, quos ibidem locare potuerit, quoad vixerit, plene et integraliter consequatur; ipso vero defuncto, tam possessio quam possessionis utilitas ad possessores pristinos revertatur...

Metodická chaotičnost, kdy právní předpisy z doby nové a právní obyčej novější přenášejí se do doby nejstarší, vine se i v ostatních částech Saturníkova obligačního práva.¹ K němu připojuje se nesprávný výklad pramenů, na př. uvedený příklad, že mohl býti ještě v XIII. stol. ukraden čeledín, z čehož Saturník dedukuje na povahu čelední smlouvy, a j.²

Z toho, co zde bylo uvedeno, je patrné: obsah Saturníkovy knihy nespokojí. Podává vadný obraz soukromého práva u Slovanů v dobách starších, obraz skreslený vadným pojetím problémů i nesprávným výkladem pramenů.

Sloh Saturníkův.

Posuzující knihu Saturníkovu po všech jejích stránkách, mohli bychom ji také pochváliti: kniha je psána neobyčejně jasným slohem, větami prostými a nestrojenými a autor neomezuje se ani na strohý vědecký sloh. Nemůžeme však současně nezdůrazniti, že i tato okolnost jest pro Saturníkovu knihu velmi nebezpečná: přesvědčivý a jasný sloh Saturníkův může uvésti ve zmatek tu část čtenářské obce Slovanských starožitností, která není odborně školená. Tato část čtenářů, jichž bude zajisté dosti, bude jasným slohem Saturníkovým přesvědčena, že duchovenstvo u Slovanů žilo ještě v XII. stol. v mnohoženství, protože Slovanům bylo „mnohoženství tak přirozené, že ještě dlouho po zavedení křesťanství nemohli se s ním rozloučiti“. Vždyť Saturník uvádí na to hojně dokladů! Tato část čtenářské obce bude nezlomně přesvědčena, že na Moravě v hlavním městě Brně ještě v XIV. stol. panoval názor, že matka může své děti zabíjeti, protože každý si může se svou věcí činiti, co chce! Vždyť to Saturník tak přesvědčivě a jasně vykládá! Bude se věřiti i jiným pochybeným vývodům Saturníkovým, které jsme shora uvedli. Můžeme pochybovati, že se naleznou i mezi neodborníky osoby, které nebudou věřiti těmto odborným výkladům profesora slovanského práva.

Chyby tiskové.

Po stránce formální musíme konečně vytknouti: v knize vydané nákladem České akademie neměli bychom se setkávati s tolika tiskovými chybami, které musíme si často opravit, protože nemá připojen jejich seznam od autora (na př. na str. 16, 23, 36, 41, 43, 49, 58, 67, 72, 82, 102, 156, 158 a m. j.).³ Hojně se tyto tiskové chyby vyskytají v transkripci citátů z polštiny a ruštiny.

¹) Tak na př. v § 24, kde převzal Saturník Kadlcovu stať O kooperačních sdruženích v právu slovanském (Sborník věd práv. a stát. IV).

²) Jest tu uvést na př. Saturníkův výklad o neodvolatelnosti darování na str. 196—198. To, co zde vykládá a v čem kritizuje polské prameny, zvl. čl. 148 úplného svodu statutů Kazimíra Velkého, odporuje tomu, co tvrdí *Dąbkowski*, *Prawo prywatne II*, 597—598. *Dąbkowski* zde ovšem cituje daleko více textů statut. Saturník necituje ani *Dąbkowského*, ač mu odporuje, ani ovšem texty, které cituje *Dąbkowski*.

³) Na př. na str. 41 se uvádí *Al. Bekri* nebo *Ibrahim, Ibn Jakub* atd.

Končím svou kritiku knihy Saturníkovy: Dokázal jsem, že kniha Saturníkova je zcela pochybeně a vadně přepracovanou a pochybeně doplněnou statí Kadlcovou z Polské encyklopedie. Saturník porušil metodickou stránku statí Kadlcovy. Svou vadnou metodou srovnávací vybočil z cíle, k němuž směřovali dosavadní badatelé slovanských právních dějin. Z neznalosti literatury dopustil se věcných chyb, které jeví se zvláště v úplně vadném výkladu pramenů. Saturníkovi byla dokázána i nesprávná reprodukce citované literatury i citace pramenů i literatury z druhé ruky. Obsah knihy Saturníkovy jeví důsledky těchto nedostatků, jež stupňovány jsou i autorovou nejasností právních pojmů.

Vše to otrásá vědeckou hodnotou knihy Saturníkovy do základů a snižuje její hodnotu jak pro badatele slovanských právních dějin, tak také i pro badatele jednotlivých slovanských práv, zvláště práva českého.

RÉSUMÉ:

Quelques considérations sur le programme et les buts de l'histoire des droits slaves.

En même temps qu'une critique de l'ouvrage du prof. Th. Saturník intitulé:
„Du droit privé chez les Slaves dans les temps anciens“.

I. Dans la première partie de ses considérations, donne un aperçu des travaux publiés jusqu'à présent sur le programme de l'histoire du droit slave. Il constate que les investigateurs scientifiques divisent l'histoire juridique des peuples slaves en deux grandes périodes: celle du droit slave unique et celle de l'histoire des divers droits slaves. La première se termine, d'après les auteurs, au Xe siècle. Aussi distinguent-ils, d'une part, l'histoire du droit slave et, de l'autre, l'histoire comparée des droits slaves.

Puisqu'il n'existe pas de sources juridiques pour la période antérieure au Xe siècle et que les sources historiques sont aussi excessivement rares, les auteurs pour étudier l'ancien droit slave se servent de méthodes particulières. Ils puisent souvent dans les sources juridiques postérieures et, par une méthode de détermination rétrospective, ils cherchent à reconstruire l'évolution du droit slave à l'époque préhistorique. Ils utilisent aussi l'analogie avec l'histoire du droit des autres peuples, notamment des Germains. Ils considèrent également comme sources le droit coutumier, qui souvent a conservé les traces d'un état de choses antérieur. Le dépouillement des connaissances archéologiques et philologiques est encore une source importante pour connaître l'ancien droit slave.

L'auteur passe ensuite en revue les divers modes de traitement systématique de l'histoire du droit slave et il ajoute quelques considérations sur la méthode de cette histoire. Il recommande le plus grand esprit critique et la plus grande prudence en étudiant l'ancien droit slave.

II. Dans la seconde partie de ces considérations, il fait la critique du nouvel ouvrage publié par Th. Saturník, professeur à la faculté de droit de l'université Charles IV. Il constate que, dans maints endroits, il s'agit d'une traduction d'articles du prof. Kadlec parus dans l'Encyclopédie Polonaise. Saturník a commis une faute de méthode dans ses recherches, puisqu'il traite du droit privé chez les Slaves, même après le Xe siècle, comme s'il

s'agissait d'un droit slave unique et non pas du droit des divers peuples slaves. En juxtaposant des arguments tirés des sources appartenant à divers peuples slaves et datant d'époques différentes (XIIIe, XVIIe, XVIIIe et même XXe siècles) sans souvent en exposer la provenance, ni sans se poser la question de savoir s'il s'agit bien du droit des Slaves, il a donné dans son livre un tableau chaotique de l'évolution du droit chez les Slaves. Il est bien loin d'épuiser les ouvrages parus et souvent les reproduit de façon inexacte. Il n'épuise même pas les écrits de Kadlec et fait des erreurs en empruntant à son ouvrage. Il interprète de façon erronée les sources tchèques russes, polonaises et yougoslaves (l'auteur en cite des exemples. Entre autres, Saturník emploie des documents sur l'irrégularité de l'ordination des prêtres (bigamia successiva) pour prouver que la polygamie existait chez les Slaves). L'interprétation incorrecte des sources fournit un tableau tout à fait douteux du développement du droit chez les Slaves. On trouve aussi dans l'ouvrage de Saturník des confusions dans les notions juridiques et des contradictions. L'auteur passe ensuite à l'étude de la teneur de l'ouvrage et montre, en fournissant des exemples, combien est défiguré le tableau qui en ressort.

La conclusion de l'auteur est la suivante: les erreurs contenues dans le livre de Saturník en ébranlent la valeur scientifique. Celle-ci est diminuée tant pour ceux qui étudient l'histoire du droit slave que pour ceux qui s'adonnent à l'étude des divers droits slaves, notamment du droit tchèque.

OBSAH.

Část I. Programatické práce o úkolu a cílech slovanských právních dějin od r. 1900 a nová díla systematická z těchto dějin	str. 3—15
Balzerův program 3—4; Kadlcův program 4—5; Ziglův program 5—6; Kadlcovy právní starožitnosti 6; Úvod Taranovského 6; Právní dějiny slovanské a středoevropské 6—7; Úvaha Čádova 8; Program Kutrzebův 8—9; Úvod Taranovského, druhé vydání 10; Posmrtné dílo Kadlcovo 10—11; Systematická zpracování 11—13; Úkol slovanských právních dějin 13; Metoda výzkumu 13—15.	
Část II. Úvaha o díle prof. Saturníka: „O právu soukromém u Slovanů v dobách starších“	str. 16—51
Saturníkovo dílo 16—17; Metoda Saturníkova 17—24; Saturníkův poměr k literatuře 24—28; Kritika pramenů 28—29; Výklad pramenů českých 29—31; Výklad Saturníkův o polygamii 32—34; Výklad pramenů ruských 34—35; Výklad pramenů jihoslovanských 35—36; Prameny polské 36; Neujasněnost právních pojmů 36—37; Rozpory obsahové 37—38; Obsah knihy 38; Rodina, rod, plémě 38—41; Theorie zádušná 41—43; Právní postavení žen u Slovanů 43—44; Otroctví a poddanství selské 44—45; Manželství u Slovanů 45—46; Dědické právo 46; Právo věcné 46—47; Právo obligační 47—50; Sloh Saturníkův 50; Chyby tiskové 50; Závěr 51.	
Résumé	str. 53—54

B.5619